రత్నావళి.

ఇది

కాశ్మీరదేశపురాజైన శ్రీహర్షదేవునిచే విరచితమయిన సంస్కృత నాటకమునుండి

రాజమహేంద్రవరము దొరతనమువారి కాలేజీలో

ప్రధానపండితుఁడగు

కందుకూరి - వీరేశలింగము

చేత

తెనిఁగింపఁబడినది.

నాల్గవ కూర్పు.

కాకినాడ.

శ్రీ విద్యావినోదినీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

౧౯౧౧

దీనివెల ౬ అణాలు.

పీఠిక.

రత్నావళియను నీనాటిక కాశ్మీరదేశపు రాజైన శ్రీహర్షదేవునిచే సంస్కృతమున రచియింపఁబడినది. ఈరాజు మరణమునొంది యిప్పటి కేడువందల యేఁబది సంవత్సరములు దాఁటిపోయినది. శ్రీహర్షదేవుఁడే దీనిని రచించినట్లు నాటకమువలనఁ గనఁబడుచున్నను, ఆయన యాస్థాన కవీశ్వరుఁడయిన ధావకుఁడను నతఁడు దీనిని రచియించి తన ప్రభువు చేసినట్టిందు వ్రాసెనని కావ్యప్రకాశికవలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది. కథానాయకుఁడయిన యుదయనమహారాజను మిక్కిలి సుప్రసిద్ధుఁడు; పూర్వకాలమునం దీయనకథలను ప్రతిగృహమునందును కూడఁ జెప్పుకొనుచుండినట్లు కాళిదాసుని మేఘసందేశమువలనఁ దెలియుచున్నది; ఆరాజునే నాయకునిగాఁ జేసి వాసవదత్తయను కావ్యమును సుబంధుఁడను కవి చేసియున్నాఁడు; ఈయన చరిత్రము విష్ణుపురాణమునందును, బృహత్కథయందునుగూడ వర్ణింపఁబడియున్నది. ఇతఁడు పాండవులసంతతివాఁడు; ఇతని పూర్వులలో నొకఁడగు నిచక్షువు హస్తినాపురమునువిడిచి కౌశాంబీనగరమును తనకు రాజధానినిగాఁ జేసికొన్నాఁడు. ఈనాటకము కవిత్వము కాళిదాసుని కవిత్వమంత మనోహరముగా నుండకపోయినను, కథ మిక్కిలి చమత్కారముగానే యుండును, ఇందు చెప్పఁబడిన సంగతులలో స్వభావవిరుద్ధములయిన దేవియు లేవు. దీనివలనఁ బూర్వకాలమునందు హిందూ సుందరుల కెంత స్వాతంత్ర్యముండెడిదియో, వారెంత నాగరికురాండ్రుగాను విద్యావతులుగాను నుండి భర్తలతోఁగూడ సభలకు సహితము వచ్చెడియాచారముకలిగి యుండెనో, స్పష్టపడుచున్నది. ఈకవి యీగ్రంథమును రచించిన కాలములో నింద్రజాలవిద్యయం దందఱికిని మిక్కిలి నమ్మకమున్నట్లు కనఁబడుచున్నది.

IV

ఈనాటకమునందు వచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు

ఉదయనుఁడు, లేక, వత్సుఁడు— కౌశాంబీపురాధీశ్వరుఁడు.

యౌగంధరాయణుఁడు—ఉదయనుని ప్రధానమంత్రి.

వసంతకుఁడు—విదూషకుఁడు; రాజునకు వేడుకచెలికాఁడు.

వసుభూతి— సింహళద్వీపపురాజు మంత్రి.

బాభ్రవ్యుఁడు— యౌగంధరాయణునిచే సింహళమునకుఁ బంపఁబడిన కంచుకి.

విజయవర్మ— ఉదయనుని సేనయందలి యొకయధికారి; రుమణ్వంతుని మేనల్లుఁడు

సంవరణసిద్ధి— ఐంద్రజాలికుఁడు.

స్త్రీలు

వాసవదత్త— ఉదయనుని పట్టమహిషి.

రత్నావళి, లేక, సాగరిక— సింహళదేశపు రాజు కూఁతురు.

కాంచనమాల— వాసవదత్త కాప్తురాలయిన ప్రధానసేవకురాలు.

సుసంగత— సాగరిక కాప్తురాలయిన సేవకురాలు.

నిపుణిక— ఒక సేవకురాలు.

మదనిక— ఒక సేవకురాలు.

చూతలతిక— ఒక సేవకురాలు.

వసుంధర—అంతఃపుర ద్వారపాలకురాలు.

ప్రస్తావమున వచ్చువారు.

విక్రమబాహువు— సింహళేశ్వరుఁడు; రత్నావళితండ్రి; వాసవదత్తపినతండ్రి.

రుమణ్వంతుఁడు— ఉదయనుని సేనాధిపతి.

జయవర్మ— రుమణ్వంతుని తమ్ముఁడు.

రత్నావళి

ప్రథమాంకము

నాంది.

మ. చరణాగ్రంబులనిల్చి, సారెకు సరోజప్రోన్నతిన్ మ్రొగ్గుచున్,
హరునర్చింపఁగ లోచనత్రయ పదంబాసక్తితోఁ బొంది, హ్రీ
భరతన్ మేన్పులకించి కంపిలిచెమర్పంగా, శిరంబందు నీ
శ్వరిపుష్పాంజలి చిమ్మ, జాఱి యది క్షిప్తంబై మిముంబ్రోచుతన్! ౧.

మ. హృదయౌత్సుక్యము వేగిరింప, సహజహ్రీ క్రిమ్మరింపన్, జెలుల్
మృదువాక్ప్రోక్తిఁ బ్రియాభిముఖ్యమును గల్పింపన్, మనోవల్లభుం
డెనుటం దోఁచుట భీతియేప, నగి యాత్మేశుండు తొల్కాటుమిన్
బొదుగంగౌఁగిట స్విన్నయౌ గిరిజ యొప్పు న్మీకు మేల్గూర్చుతన్! ౨.

మ. సవనధ్వంసమునందు విప్రుల రుషాంచద్దృష్టిఁ జల్లార్చుటల్,
తివియంగాఁ బ్రమథాళి జుట్టూడిచి భీతిన్ ఋత్విజుల్గూలుటల్,
స్తవముల్సల్పుచు దక్షునాలడలుటల్, ధాత్రీసురుల్పాఱుటల్,
శివతోడ న్విహరించు సాంబశివుఁడోలిన్ మీకిడున్ శ్రేయముల్!* 3.

నాంద్యంతమందు సూత్రధారుఁడు

సూత్ర — అతివిస్తారము వలదు. ఇప్పుడు వసంతోత్సవము నిమిత్తము సబహుమానముగా నాహ్వానము చేయఁబడి, నానాదిగ్దేశములనుండి వచ్చియున్న శ్రీ శ్రీహర్ష

---

* కొన్ని ప్రతులలో దీని తరువాత నాందిలోనే యీ క్రిందియర్థమిచ్చు శ్లోక మొక్కటి కానఁబడుచున్నదిగాని యది ప్రక్షిప్తమని తోఁచుచున్నది.—

గీ. శశికిజయమౌత! సురలకంజలిఘటింతు.
నుత్తమబ్రాహ్మణులకు మేలౌదవుఁగాక!
క్ష్మాసతి సమృద్ధసస్యయౌఁగాక సతము!
చంద్రతనుఁడు రాజుప్రతాపశాలియగుత! ౪.

దేవ పాదపద్మోపజీవులయిన రాజులసమూహము "మనస్వామియైన శ్రీశ్రీహర్ష దేవునిచే నపూర్వవస్తు రచనాలంకృతముగా రత్నావళియను నాటిక రచియింపఁ బడినదని శ్రోత్రపరంపరచే వినుటయేకాని ప్రయోగింపఁగాఁ జూచియుండలేదు. కాఁబట్టి సకల జనహృదయాహ్లాదకరులైన రాజుగారియందలి గౌరవముచేతను మాయెడలఁగల యనుగ్రహబుద్ధిచేతను నీవు దానిని ప్రయోగించి యాడవలెను." అని నన్నడిగెను. అట్లగుటవలన నేను నేపథ్యరచనుజేసి యిప్పుడు వారియభిలాషమును దీర్చెదను. (చుట్టునుదిరిగిచూచి) ఈ సకలసామాజికులును నిండు మనస్సులతోనున్నారని నేను నిశ్చయముగాఁ దలఁచెదను.

మ. కడుశ్రీహర్షుఁడు ప్రౌఢసత్కవి; గుణగ్రాహులు సభాస్తారులున్;
బుడమిన్వత్సచరిత్ర సుందరము; మమ్మున్ దక్షులం జాటలో;
నొకఁగూర్పందగు వాంఛితార్థముల నిందొండొండెనా, నిచ్చటన్
వడిఁజేకూరెను సర్వలాభములు మద్భాగ్యంబునింకేమనన్?

కాఁబట్టి నేను గృహమునకుఁబోయి గృహిణినిబిలిచి సంగీతక ముపక్రమించెదను. (అని పరిక్రమించి తెరవంకఁ జూచి) ఇదె నాగృహము. ఇందుఁ బ్రవేశించెదను. (బిగ్గఱగా) ఓసీ! ఇటురమ్ము.

నటి— (ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇదిగో వచ్చితిని. ఏనియోగము ననుష్ఠింప వలయునో యాజ్ఞాపింపుఁడు?

సూత్ర— ఓసీ! ఈ రాజలోకము రత్నావళీ దర్శనోత్సుకమయియున్నది. కాఁబట్టి నీవలంకరించుకొమ్ము.

నటి— (నిట్టూర్పువిడిచి కంపముతో) అయ్యా! మీరిప్పుడు నిశ్చింతులుగా నున్నారు. మందభాగ్యురాలనైన నాకొక్కతెయేకూఁతురు; దానిని మీరేదో దేశాంతరమం దిచ్చితిరి; అందుచేత దూరదేశస్థుఁడయిన భర్తతో దానికి పాణిగ్రహణ మెట్లు కలుగునా యని నాకిప్పుడు నదేచింతగా నున్నది. దీనిని మీరేల తలఁపరు? ఇట్టి విచారముతో నేనెట్లు నాట్యము నిర్వహింపఁగలను?

సూత్ర— ఓసీ! దూరస్థుఁడని విచారపడఁబోకు. చూడు—

గీ. దైవమనుకూలమగునేని, తడవులేక
యభిమతార్థంబుఁ దెచ్చి ద్వీపాంతరంబు
నుండియైన, దిగంతంబు నుండియైన,
జలధినడుమ నుండియైన, సంఘటించు.

(నేపథ్యమునందు)

సాధు! భరతపుత్రా! సాధు! అది నిశ్చయము. అందుకు సందేహ మేమి?

సూత్ర—(ఆలకించి నేపథ్యమువంకఁ జూచి) ఓసీ! ఇంకను కాలవిలంబ మేలచేసెదవు? అదె నాతమ్ముఁడు యౌగంధరాయణవేషమును ధరించి వచ్చియున్నాఁడు. కాఁబట్టి నీవు రమ్ము. మనమును ననంతరకరణీయవేషరచనను సిద్ధము చేయుదము. (అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు,)

ఇది ప్రస్తావన.

ప్రదేశము— కౌశాంబీనగరము.

[అత్యంతహృష్టుఁడగు యౌగంధరాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

యౌగం— అది సత్యము. అందుకు సందేహ మేమి?

గీ. దైవమనుకూలమగు నేని, తడవులేక
యభిమతార్థంబుఁ దెచ్చి, ద్వీపాంతరంబు
నుండియైన, దిగంతంబు నుండియైన,
జలధినడుమనుండియునైన సంఘటించు.

అట్లుకానిపక్షమున, ఆమెను వివాహమాడువాఁడు మహాభాగ్యశాలి యగునని సిద్ధుఁడుచెప్పినమాటను నమ్మి నేనడుగఁబంపిన సింహళరాజపుత్రిక సముద్రమధ్యమున నోడపగిలి మునిఁగిపోవునప్పుడు పలకదొరకి బ్రదుకుటయెక్కడ? సింహళద్వీపమునుండి తిరిగివచ్చుచున్న కౌశాంబీప్రవర్తకుఁడట్టియవస్థలలోనున్న యామెను రత్నహారముచే గుఱుతుపట్టి యిచ్చటికి సురక్షితముగాఁ దీసికొనివచ్చి నాకిచ్చుట యెక్కడ? (హర్షముతో) ఏవిధమునఁ జూచినను మనరాజుగారికిప్పుడు మంచిదినములువచ్చినట్టు కనఁబడుచున్నవి. (ఆలోచించి) నేనును ఆచిన్నదానిని సగౌరవముగా రాణిగారి సంరక్షణమున నొప్పగించుట మంచిపనియే చేసియున్నాను. ఆమెను తీసికొనివచ్చుటకయి వెళ్ళిన బాభ్రవ్యుఁడను కంచుకియు, తోడుగాపంపఁబడిన సింహళద్వీపాధిపతిమంత్రియగు వసుభూతియు ఏలాగుననో సముద్రతీరమునుజేరి, కోసలరాజును శిక్షించుటకయి మనచేఁ బంపఁబడిన రుమణ్వంతునితోఁ గలిసికొన్నారనియు విన్నాఁడను. వీనినన్నిటిని బట్టిచూడఁగా స్వామికార్యము సఫలమయినట్టే. అయినను, నాకుమాత్రము ధైర్యము కలుగకున్నది. భృత్యత్వ మెప్పుడును కష్టమయినదికదా ?

గీ. స్వామియభివృద్ధి కీపని సలిపినాఁడ;
సాయపడియెడు దైవంబుఁ జేయియిచ్చి;
అగు నమోఘంబె సిద్ధోక్తి; యట్టులయ్యు
స్వామి కెఱిఁగింపకునికి నే జడియవలయు.

[తెరచాటున కలకలము]

(ఆలకించి) ఆహా! మధురముగా వాయించుచున్న మద్దెలలమృదునాదముతో మిళితమయి శ్రావ్యమయిన సంగీతముతో పౌరుల చర్చరీధ్వని యెంతమనోహరముగా బయలు వెడలుచున్నది! ఈమదన మహోత్సవమునందుఁ బ్రవర్తిల్లుచున్న ప్రజలయొక్క యత్యధికసంతోషమును జూచుటకయి రాజుగారిప్పుడు మేడ మీఁదికెక్కుదురని యూహించెదను. (పయికిఁజూచి) అదె ప్రభువు వారప్పుడే మేడమీఁది కెక్కియే యున్నారు.

చ. అమరఁగ విగ్రహంబు విడనాడి, కడున్ రతిమంతుఁడౌచు, ని
త్యమును జనాళిచిత్తముల యందె వసించుచు, వేడ్కతో సుహృ
త్తుని వసంతకుంగలిసి, దర్పకుఁడే తనయుత్సవంబునం
దముఁ గనవచ్చెనోయనఁగఁ దా వల వత్సనృపాలుఁడొప్పుగన్.

ఇఁక నేనింటికివెళ్లి ముందుచేయవలసిన కార్యమునుగుఱించి యాలోచించెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

[వసంతోత్సవమునకు తగినవేషమువేసికొని, పీఠముమీఁదఁగూరుచుండి వసంతకునితోఁగూడ రాజుప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వత్స— (సంతోషముతో)ఓయీ! వసంతకా!

వసం— స్వామీ! ఏమిసెలవు?

వత్స— సీ. రాజ్యమంతయుఁ జాల రాజిల్లుచున్నది లేశంబురిపుబాధ లేకయుండ
కార్యభారముఎల్ల గౌరవమారంగ యోగ్యుఁడౌమంత్రియం దుంచినాఁడ
సత్పాలనముచేత సంతుష్టులై యున్నవారలు ప్రజలెల్లబాధలేక
ప్రద్యోతనందన రసికురాలగుభార్య, సంతోషకరమీవసంతవేళ
నీవుసఖుడవు; వీనియన్నింటిచేత
హృదయమునను నానందము వృద్ధిగనెడు
నౌర! మన్మథోత్సవమను పేరకాని
యిదియు నామహోత్సవమని యెంతునేను.

వసం— మిత్రుఁడా! సత్యము. అయినను నేనిట్లుతలఁచెదను. ఇది మీదియుఁ గాదు

కాముదేవునిదియుఁగాదు. ఎవనిరాకచే నీపురము శోభిల్లుచున్నదని ప్రియమిత్రులయిన దేవరవారు సెలవిచ్చియున్నారో, అట్టి బ్రాహ్మణబటువునయిన నాయొక్కనిదే యీమహోత్సవము. (చూచి) ఇక్కడ నేమున్నది? అదిగో ముందు చూడుఁడు. మధుపానముచేత మత్తురాండ్రయిన కామినులు పెనఁగులాడి పుచ్చుకొని చిమ్మనగొట్టములతోఁ గొట్టుచున్న నీటిదెబ్బలకు గంతులు వేయుచు నాగరజను లేప్రకారముగా సంతోషించుచున్నారో! అంతటనునిండి బోరుకలఁగుచున్న మద్దెలవాదములచే నధికమగు చర్చరీధ్వనులతోను, ఒంపొరలు చల్లుకొనుటచే దశదిశలయందును వ్యాపించిన గంధవాడితోను, రాజవీధిచివరను జరగుచున్న మహోత్సవముయొక్క శోభను ఆప్రక్కను చూడుఁడు.

వత్స— (సంతోషముతో కలయఁజూచి) ఓహో! పౌరులప్రమోదమునకు పరిమితి గానరాకున్నది!

సీ. అల్లదె కనుఁగొను మాప్రక్కబుక్కాను జనులొండొరులమీఁదఁ జల్లుకొనుచు
ప్రొద్దుటికెంజాయఁబోలెడి కుంకుమపొడి దేహములనిండఁ బోసికొనఁగ
భరముచే వంగిన శిరసుల వరజాజి యెత్తుల దండ లుయ్యాలలూఁగ
కాయమునిండ బంగరునీరుపూసిన వదువునను బసిండి వలువలమర
కనకభూషణ సందోహ కాంతులడర
విత్తపతికోశమును దనవిభవమునను
దెగడి కౌశాంబినగరంబు తేజరిలెడు
నెచ్చటనుగన్న నొక్కటే పచ్చనగుచు.

సీ. ఆపైని జిలికింపు మది[illegible] ధారాయంత్రములనుండి పైకి జుమ్ముమనుచు వెడలి
అంతటనిండు నిరంతరబహుళనీర ధారలచేతను దడపఁబడుచు
హాయిగా నృత్యంబు చేయుచున్నట్టి జనసమూహంబుల చరణహతుల
గట్టిగా నలిగిన దట్టంపుబురదసొంపు నలరారుచున్నదీ ప్రాంగణంబు
పడఁతుల కపోలములనుండి పడెడునట్టి
సాంద్రసిందూరరజమును జనులు త్రొక్క
యరుణమగు పాదములతోడ సందునడువ
నంతయును బురదట్టిపుంబెట్టినయ్యె.

వసం— (చూచి) మిత్రోత్తమా! ప్రౌఢులయినజనులు బలముకొలఁదిని లాగివిడ[illegible]చే చిమ్మనగ్రోవులనుండి బుస్సుమనివచ్చు నీటిధారలచేత మనోహరమై వేశ్యాగనలచే నొప్పుచున్న యీవైపునకుఁ జూడుము.

వత్స— (చూచి) నీవు చక్కఁగా కనిపెట్టితివి!

ద్విపద. బుక్కాపొడులచేతఁ బొడమినయట్టి
చిక్కనిచీఁకట్లు మిక్కిలి గ్రమ్మ
మణిమయకాంచన మండనకాంతు
లణుమాత్రమువెలుంగ నా సందునుండి
యెత్తిన ఫణముల నెత్తంబు లనఁగ
నిత్తడి గొట్టము లేపుమీఱంగ
నల భుజంగ సమూహ మగపడి యిపుడు
తలఁపించెడును రసాతలమును మిగుల.

వసం— (చూచి) చెలికాఁడా! అదిగో మదనోత్సవమునకుఁ దగిన యభినయముతో నర్తించుచు, మదనికయు చూతలికయు నీవంకనే వచ్చుచున్నారు. దేవరవారు చూడవలెను.

[మదలీలల నటించుచు, ద్విపదీఖండమును పాడుచు, ఇద్దఱు చేటికలు ప్రవేశించుచున్నారు.]

మద— (పాడుచున్నది.)

ద్విపద. మావిగున్నల క్రొత్త తావులుగొంచు
పూవుబోఁడులమానములు హరించుచును
మరుదూత యననొప్పు మలయమారుతము
కరము చల్లఁగ వీవఁగాఁ జొచ్చె నిపుడు.

చూత— ద్విపద. విరిసిన పొగడలు పరిమళింపంగ
కరమును బ్రియులరాకల నపేక్షించి
కాలహరణ మోర్వఁజాల కియ్యెడను
జాలఁగ జవరాండ్రు సంచరించెదరు.

మద & చూత—ద్విపద. జనులడెందముల వసంతుండె యిపుడు
మునుమున్న మృదులంబు లొనరించియుంచ,
ప్రసవాస్త్రుఁడావెన్క నిడిగలయట్టి
కుసుమబాణంబులు గొంచు శాసించు.

వత్స— (చూచి) ఓహో! నిర్భరమయిన వీరి యీయాట యెంతరమ్యముగానున్నది!

సీ. మద్యపానముచేత మత్తిక్కయాడెడి భామినుల యురోజ భారమునను
వంగిన నడుమును వగపుతో వీక్షించి యాబాధను మాళమయిన యట్టి

వక్షస్స్థలంబును శిక్షించుగతి హారములు మాటికిని ఱొమ్ము మోఁదఁదొడఁగ
కనుఁగొనఁగాలేక కాంతిహీనములౌచు సరగున విరిసరుల్ జాఱఁజొచ్చె
తాఱుమాఱౌచుఁ గేశబంధంబు వీడి
వ్యాకులతఁ జెందఁగాఁజొచ్చె నతికయుమగ
పాదములమీఁదవ్రాలి కంపంబుమిగుల
ద్విగుణముగ నందియలు మొఱవెట్టఁదొడఁగె.

వసం— (నవ్వుచు) మిత్రుఁడా! నేనుకూడ బద్ధపరికరములుగల వారిమధ్యమజేరి యాడుచుం బాడి, మదనమహోత్సవమును గౌరవింతునా?

వత్స— (చిఱునవ్వునవ్వి) చెలికాఁడా! అలాగుననే చేయుము,

వసం— దేవర యాజ్ఞాప్రకారముగా చేసెదను. (లేచి వారిమధ్యను నృత్యము చేయుచున్నాఁడు.) ఓమదనికా! ఓసిచూతలతికా ఈచర్చరీకమును నాకుఁ గూడ నేర్పదరా?

మద— ఓయిభ్రష్టా! ఇది చర్చరీకముకాదు.

వసం— మఱియేమిటిది?

మద— ఇది ద్విపదీఖండము కాదా?

వసం— అలాగే కానిమ్ము. ఈఖండముతో మోదకములు చేసెదరా? లడ్డువులు చేసెదరా?

మద— (నవ్వి) కాదు కాదు. ఇది పాడెడది కాదఁటయా?

వసం— (విస్మయముతో) ఇదిపాడెడిదా! (విషాదముతో) ఇది పాడెడిదేయయి భుజించెడిది కానిపక్షమున దీనితో నాకు ప్రయోజనములేదు. చక్కఁగానాప్రియ మిత్రునిదగ్గరకే నేనుపోయెదను. (అప్రకారముగానడచి యావలనుఁ బోయి కూరుచున్నాఁడు.)

ఉభ—(ముందుకు లాగుచున్నారు.)

వసం—(వెనుకకులాగుచున్నాఁడు.)

మద—(చేయిపట్టుకొని లాగుచు) ఓయీమహాత్మా! రా. ఎక్కడకుఁబోయెదవు? ఇక్కడనే యాడుదము.(అని బహువిధములఁ గొట్టుచున్నది).

వసం—(చేయిలాగుకొని, రాజుకడకుపడిగఁబరుగెత్తి) మిత్రుఁడా ! నేను నృత్యము చేసితిని.

వత్స— చెలికాడా! ఆడితివి.

వసం— కాదు. ఆడి పలాయితుఁడనయితిని.

చూత—ఓసీ ! మదనికా ! మనము చాలసేపు నృత్యముచేసితిమి. రాణిగారి సందే
శము నిప్పుడు మహారాజుగారికి విన్నవింతము రమ్ము.

మద—చూతలతికా ! చక్కగాజ్ఞప్తికిఁదెచ్చితివి ! అలాగుననే చేయుదము. (దగ్గ
రకు వెళ్ళి) దేవా ! జయమగుఁగాక ! రాణిగారీప్రకారముగా నాజ్ఞాపించు
చున్నారు—(అని సగముచెప్పి, లజ్జనభినయించి) కాదుకాదు. విజ్ఞాపించు
చున్నారు.

వత్స—(హర్షముతో నవ్వి,యాదరముతో) మదనికా ! ఆజ్ఞాపించుచున్నారనుటయే
రమణీయముగానున్నది. విశేషించి యిది మదనమహోత్సవము. దేవిగారేమి
యాజ్ఞాపించినారు?

వసం—ఓసి బానిసకూతుఁరా ! ఏమి? దేవిగారాజ్ఞాపించుచున్నారా !

ఉభ—ఈప్రకారముగా రాణీగారు విన్నవించుచున్నారు—నేనిప్పుడు మకరందో
ద్యానవమునకువెళ్ళి, రక్తాశోకవృక్షముయొక్క మొదటను పూజనీయుఁడయిన
మన్మథునిస్థాపించి, పూజచేయఁబోవుచున్నాను. అక్కడకు దేవరవారు విజయం
చేసి సన్నిహితులయి యుండఁదగును.

వత్స—మిత్రుఁడా ! చెప్పవలసినదేమున్నది? మనకు ఉత్సవములమీఁదనే యుత్సవము
లువచ్చుచున్నవి.

వసం—మిత్రుఁడా ! అట్లయిన లెమ్ము. మనమక్కడకే వెళ్లుదము. అక్కడ బ్రాహ్మణ
బాలుఁడనయిన నాకును స్వస్తివాచనికమేదయిన లభింపఁగలదు.

వత్స—మదనికా! నీవువెళ్ళి, ఇదిగో మేము మకరందోద్యానవనమునకు వచ్చితిమని
రాణిగారితో విన్నవింపుము.

చేటికలు—దేవరసెలవుప్రకారము చేసెదము. (వెళ్లుచున్నారు.)

వత్స—మిత్రుఁడా! దిగుదమురా! (ఇద్దఱును మేడదిగుటనభినయించుచున్నారు.)

వత్స—మిత్రుఁడా! మకరందోద్యానమునకు త్రోవతీయుము.

వసం—దేవా! రండి. రండి. (నడుచుచున్నారు.)

వసం—(ముందుచూచుచుండఁజూచి, అదిగో మకరందోద్యానము, అందుఁ బ్రవేశింతము
రండి. (ప్రవేశించుచున్నారు.)

వసం—(విస్మయముతో) ఓమహారాజా! చూడుముచూడుము. మలయమారుతముచేఁ
గదలుచున్న సుంద్రని తియ్యమామిడి పూగుత్తు లను మేలుగట్టును గట్టుకొని,
మదించిన తుమ్మెదమొత్తములతో ఝుంకారములతోఁ గలిసిన కోకిలాలాపములను
సంగీతముచే సుఖమునిచ్చుచు, మకరందోద్యానము దేవర రాకకయి యాదర

ముతో నెదురుచూచుచున్న దానివలెఁ గనబడుచున్నది. కాబట్టి దేవర యుందుఁ బ్రవేశింపఁదగును.

వత్స— (అంతటను గలయఁజూచి) ఆహా! ఏమి యీ మకరందోద్యానముయొక్క రమ్యత!

చ. పవడఁపుఁగాంతి నొప్పెసఁగు పల్లవజాతముచేత నెల్లెనే,
యవలను భృంగరావము వ్యక్తముకాని చలోక్తులొప్పఁగాఁ,
బవనవశంబునం గదలి వ్రాలెడికొమ్మలఁగూడి, వృక్షముల్
మివుల మధుప్రసక్తి నటియించెడు మత్తలగన్న కైవడిన్.

సీ. మూలంబునను బొల్లి ముద్దియల్ కమ్మని సురను మిియంగ నాపడి మెళంచె
నలుఁగడల నిప్పుడు వలమెడునోయనఁ బుష్పవృష్టులనొప్పుఁ బొగడచెట్టు
మధుపానమునను దామ్రముభైన మోముల నగుటచేఁ జూచిన నాఁటిపూలె
విడువకయుండెనా విరులమొత్తము ... భాసిల్లెడు నిదె సంపంగిచెట్టు
కామిను లశోకవృక్షంబుఁ గాలు సాఁచి
తన్నినప్పటి నూపురధ్వనిని వించుఁ
జెలఁగి యామోద్రేఁత ననుకరించెడు ననంగ
భృంగపంక్తులు మ్రోసెడుఁ బ్రియుఁడ వినవె.

వసం—(ఆలకించి) మిత్రుఁడా! అది తుమ్మెదలందియలమోద్రేఁత ననుకరించుటగాదు. రాణిగారియొక్కయు పరిజనముయొక్కయు కేవల నూపురశబ్దమే.

వత్స— చక్కఁగా గ్రహించితివి!

[వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు, పూజోపకరణములను గ్రహించి సాగరికయు, పరివారమును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస— ఓసీ! కాంచనమాలా! నాకు మకరందోద్యానమునకు మార్గమును గనఁబఱుపుము.

కాంచ— దేవీ! ఇదిగో రండి.

వాస—(ముందుకువచ్చి) ఓసీ కాంచనమాలా! మనము మదనపూజ చేయులసిన రక్తాశోకవృక్ష మిక్కడ కెంతదూరమున నున్నది?

కాంచ— దేవీ! సమీపములోనే యున్నది. అదిగో చూడు మెప్పుడును విడువకుండఁ బుష్పములతో నిండియుండు మీరు పెంచిన మాధవీలత. అకాలమునందు పూచునట్లు చేయుటకయి యనుదినమును రాజుగారు తమమనస్సు నాయాసపెట్టుకొనుచున్న నవమాలికకదా యాపయిది? దానిని దాఁటినతోడనే పూజ నిర్వర్తింప

వలసిన రక్తాశోకవృక్షము కనఁబడును.

వాస— అట్లయినచో రమ్ము. అక్కడకు శీఘ్రముగాఁ బోదము.

కాంచ— దేవీ! నడచిరండి. (అందఱును నడుచుచున్నారు)

వాస— ఇదిగో రక్తాశోకవృక్షముదగ్గఱకు వచ్చితిమి. అక్కడ నేను పూజచేయవలెను. రమ్ము, పూజోపకరణములు తెమ్ము.

సాగ— (దగ్గఱకువచ్చి) దేవీ! ఇవిగో, అన్నియు సిద్ధముగానున్నవి.

వాస— (నిరూపించి మనస్సులో) అయ్యో! ప్రమాదము సంభవించినదిగదా! ఇంత కాలము నేనెవరిని రాజుగారియొక్క దృష్టిపథమునందుఁ బడకుండఁ బ్రయత్నముచేతఁ గాపాడుచువచ్చితినో యామెయే యిప్పుడు రాజుగారికంటఁబడుట తటస్థించినదిగదా? కానిమ్ము. ఈప్రకారముగాఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) ఓసీ! సాగరికా! మదనమహోత్సవమునందు పరవశురాండ్రయియుండు పరిజనమువద్ద శారికను విడిచిపెట్టి యిప్పుడు నీవెందుకు వచ్చినావు? పూజోపకరణములను కాంచనమాలచేతికిచ్చి, నీవక్కడకు శీఘ్రముగా వెళ్లు.

సాగ— దేవిగారి యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను. (అలాగునఁజేసి, కొన్నియడుగులు నడచి, మనసులో) శారికను సుసంగతచేతికిచ్చి వచ్చితిని. ఈపూజ చూడవలెనని నాకు కుతూహలముగానున్నది. మాతండ్రిగారి యంతఃపురంబునం దేప్రకారముగా నర్చింపఁబడునో, యిక్కడ మన్మథుఁడదేప్రకారముగా నర్చింపఁబడునో లేక మఱియొకవిధముగా నర్చింపఁబడునో చూచి, అక్కడ పూజాసమయమగులోపల నిక్కడ నేనును పూజచేయుటకయి పూవులనుకోసి తెచ్చుకొనెదను- (అని నడచి, పూవులు కోయుచున్నది.)

వాస— కాంచనమాలా! అశోకమునందు కామదేవునిం బ్రతిష్ఠింపుము.

కాంచ— దేవిగారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అప్రకారముచేయుచున్నది.)

వసం— (ముందుకునడిచిచూచి) ఓమిత్రుఁడా! అందెలచప్పుడడఁగినదిగనుక, దేవిగారశోకమూలమునకు వచ్చిరని యూహించెదను.

వత్స— చక్కఁగాఁగనిపెట్టినావు. చూడు మామె దేవియేకదా?

గీ. పుష్పసుకుమారమైనట్టి మూర్తిచాల్చి
తనుతరంబగు మధ్యంబు తనరుచుండఁ
గమ్మవిల్తుని పార్శ్వభాగముననున్న
కుసుమచాపమోయనదేవి కొమరుమిగిలె.

దగ్గఱగావెళ్లుదము రా- (చేరువకు వెళ్లుచున్నారు)

వత్స— (సమీపించి) ప్రాణేశ్వరీ! వాసవదత్తా!

వాస—(చూచి) నాథా! దేవరకు జయమగుఁగాక! పీఠమును స్వీకరించి దేవరవారీపరిదేశము నలంకరింతురుగాక! ఇదిగో పీఠము. దేవర యిందుఁగూర్చుండుఁడు.

వత్స—(కూరుచున్నాఁడు.)

కాంచ— దేవీ! స్వహస్తములతో నర్పించిన పుష్పములు, కుంకుమము, చందనము, వస్త్రము, వీనిచే నలంకరింపఁబడిన రక్తాశోక వృక్షము, భగవానుఁడయిన మన్మథు నర్చింపుఁడు.

వాస—పూజోపకరణములను నాయొద్దకుఁదీసికొనిరా.

కాంచ— (తీసికొనివచ్చుచున్నది)

వాస— (పూజచేయుచున్నది.)

వత్స— ప్రాణనాయికా! వాసవదత్తా!

గీ. క్రొత్తగా మజ్జనంబాడి కొమరుమిగులఁ
దోఁపుచీరను ధరియించి తుంటవిలుతు
భక్తిఁబూజించు నీవు ప్రవాళవిటపి
నాశ్రయించిన లతవలె నలరెదిపుడు.

గీ. స్మరునిఁబూజింప హస్తంబుసాఁచినీవు
ముట్టుకొనుటచేత నశోకభూజమదిగో
మృదుతరంబగు క్రొంజిగు రొదవినట్లు
కాంతిమీరెడుఁ జూడుమో కలికిమిన్న.

క. నీపాణిస్పర్శనమిటు
ప్రాపింపఁగరామి నిపుడు పద్మాస్త్రుఁడు సం
తాపించుఁ జమీ తప్పక
యీపట్టునఁ దాఁ ననంగుఁ డిలనగుకతనన్.

కాంచ— దేవీ! మన్మథపూజయయినదిగదా? ఇఁక భర్తను పూజాసత్కారము సలుపుము.

వాస— అవును. పుష్పములను విలేపనములను దీసికొనిరా.

కాంచ— దేవీ! సర్వమును సిద్ధముగానున్నది.

వాస—(రాజును పూజించుచున్నది)

సాగ—(పూలుపట్టుకొని) అయ్యో! పువ్వులు గోయుటయందలి యాశచేత తడవు మసలితిని! ఈసిందువారవృక్షముచాటునదాగియుండి చూచెదను. (చూచి) ఏమీ!

అపూర్వముగా మన్మథుఁడు ప్రత్యక్షమే యయినాఁడు! మాతండ్రిగారి యంతః పురమునందు మన్మథుఁడు చిత్రరూపునందు పూజింపఁబడ్డాఁడు. ఇక్కడ ప్రత్యక్షమగుచున్నాఁడు. ఇక్కడనే యుండి నేను భగవంతుఁడయిన యామన్మథునిఁ బూజించెదను. (అని పూవులు వేయుచున్నది) ఓ కామదేవా! నీకు నమస్కారము. నాకు శుభదర్శనము కాఁగలదు. చూడఁదగిన పదార్థమును నేను జూచితిని. నీవు నాకమోఘదర్శనుఁడవు కాఁగలవు. (అని ప్రణామముచేయుచున్నది) ఏమి యీయాశ్చర్యము! ఎంతసేపు జూచినను మరలఁ జూడఁదగినవాఁడుగానే యున్నాఁడు! నన్నెవ్వరును జూడకమునుపే నేనిక్కడనుండి పోవలెను. (అని కొన్నియడుగులు నడుచుచున్నది.)

కాంచ— అయ్యా! వసంతకా! ఇప్పుడు నీవునువచ్చి స్వస్తివాచకముంబుచ్చుకొమ్ము.

వసం— (దగ్గఱకు వెళ్లుచున్నాఁడు.)

వాస— (విలేపన పుష్పాభరణ దానపూర్వకముగా) అయ్యా! ఇదిగో స్వస్తివాచనికముం బరిగ్రహింపుము. (అని యిచ్చుచున్నది)

[నేపథ్యమునందు వైతాళికుఁడు.]

ఉ. కాంతిసమస్తముంగొలఁగి క్రన్నన భాస్కరుఁడస్తమించి సా
యంతనవేళ భూరమణులందఱు నింగనిఁబోలు నీకు శం
జాతరుచిన్ హరింపఁగను జాలినపాదము లాశ్రయింప న
త్యంతముఁ గాచియుండెదరు హర్షముతో సభ వత్సభూవరా.

సాగ— (విని, హర్షముతో వెనుకఁదిరిగి రాజునుజూచి యుపేక్షతో) ఏమి! మా తండ్రిగారు సన్నిచ్ఛెదమన్న వత్సమహారాజుగారా యీయన? (నిట్టూర్పువిడిచి) పరులసేవకు కుదురుటచే దూషితమయ్యును, ఈశరీర మీయనదర్శనముచే సత్కరింపఁబడినది!

వత్స— ఏమి? మనమనస్సులు ఉత్సవములో లగ్నమయిపోయి, సంధ్యాసమయ మతిక్రమించినను తెలిసికోఁజాలకున్నాము! దేవీ! చూడుము—

గీ. ఉదయతటమునుఱుంగున నొడిగి చంద్రుఁ
డుటఁ బ్రాగ్దిశ సూచించుచున్న దదిగొ
ముందు పాండువర్ణముగల ముఖముచేత
వెలఁది హృదయస్థితుండగు ప్రియునిబోలె.

దేవీ! మనములేచి, యింటికివెళ్లుదము. (అందఱును లేచి నడుచుచున్నారు.)

సాగ— అదిగో దేవిగారు బయలుదేరినారు. నేనుత్వరితముగా వెళ్లెదను. (రాజును

ఆకసమీఁజూచి నిట్టూర్పువిడిచి) ఏమి! మందభాగ్యురాలనయిన నేను ఈయనను తడవు చూచుటకయినను వల్లకాకపోయెను! (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

వత్స— (నడుచుచు) దేవీ!

సుగంధి, చందురుం దిరస్కరింపఁ జాలు నీముఖాబ్జమున్
గంధి యంబుజంబు చూడు కాంతిహీన మయ్యెడున్
వంది నీ సఖీజనంబు పాటకోడి తుమ్మెదల్
ముందు సిగ్గుచేతఁ దమ్మి మొగ్గలందు దాఁగెడున్.

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

రత్నావళి.

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము.—ప్రమదావనము.

[శారికాపంజరమును చేతబట్టుకొని సుసంగత ప్రవేశించుచున్నది.]

సుసం— ఈశారికను నాచేతికిచ్చి, నాప్రియసఖియైన సాగరిక యిప్పుడెక్కడకు వెళ్ళియుండును? (ఆవంకఁజూచి) అదిగో నిపుణిక యిచ్చటికే వచ్చుచున్నది. దాని నడిగెదను.

[అంత నిపుణిక ప్రవేశించుచున్నది.]

నిపు— రాజుగారు చెప్పిపంపిన యీవర్తమానమును నేనిప్పుడేవెళ్ళి రాణిగారితో చెప్పవలెను. (అని నడుచుచున్నది.)

సుసం— చెలియా! నిపుణికా! ఇదియేమి? ఎక్కడనో ధ్యానమున్నదానివలె, ఇక్కడనున్న నన్నుచూడకయే దాటిపోవుచున్నావు?

నిపు— సుసంగతవా! చెలియా! నీవుచక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి. నాపరాకునకు కారణము చెప్పెదను వినుము. రాజుగారు శ్రీశైలమునుండి వచ్చిన శ్రీకంఠదాసుఁడను వానివలన అకాలమున పూలుపూయునట్లు చేయు దోహదమును నేర్చుకొని, తాము పెంచిన నవమాలికను పుష్పసమృద్ధిగలదానినిగఁ జేయఁదలంచి, ఆవృత్తాంతమును రాణిగారితోఁ జెప్పుమని యిప్పుడు నన్నుఁబంపిరి. నీవు మఱి యెక్కడికి వెళ్లుచున్నావు?

సుసం.— ప్రియసఖియైన సాగరికను వెదకుటకొఱకు.

నిపు.— సఖీ! చిత్రఫలకమును లేఖినిని చేతఁబట్టుకొని తొందరగా కదళీగృహమునకు వెళ్లుచుండఁగా సాగరికనిప్పుడే నేను చూచినాను. నీవక్కడకు వెళ్ళుము. నేనును రాణిగారికడకుఁ బోయెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

ప్రదేశము.— కదళీగృహము.

[చిత్రఫలకను తూలికను పట్టుకొని, మన్మథావస్థనటించుచు సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది.]

సాగ.— ఓ హృదయమా! శాంతిపొందుము. శాంతిపొందుము. ఒక్కసారి చూచుటవల్లనే యిట్లు సంతాపమువృద్ధిపొందుచున్న ఆశామాత్రప్రయోజనముగల అదుర్లభపురుషునిమీఁది కోరికచేత ఫలమేమి? (విస్మయముతో) ఆహా! ఏమి నీమూఢత! మరల నతనినే చూచుట కభిలషించుచున్నావు! ఓ పాపహృదయమా! జన్మమెత్తినది మొదలుకొని కలసి యేకముగాఁ బెరిగిన నన్నువిడనాడి, క్షణమాత్రదర్శనమువలన పరిచితుఁడైన యాతనివెంట వెళ్లుటకు సిగ్గుపడకున్నావు! ఇందు నీదోషమేమున్నది? మన్మథబాణభీతిచేత నీవట్లు చేయుచున్నావు. కానిమ్ము. నేనిప్పుడు మన్మథుని వేఁడుకొనియెదను. (కన్నీరుపెట్టుకొని, దోసిలియొగ్గి, మోకాళ్లమీఁదఁ గూరుచుండి) భగవంతుఁడవైన యోయిమన్మథా! సకల సురాసురులను జయించిన నీవు స్త్రీజనమును హింసించుట కేల సిగ్గుపడకున్నావు? అదిగాక నీ వనంగుఁడవు. ఏవిధముచేతఁ జూచినను మందభాగ్యురాలనయిన నాకు ఈ నిమిత్తముచేత మరణము సమీపించినట్లున్నది. (ఫలకనుజూచి) ఇక్కడికెవ్వరును రాకమునుపే, చక్కఁగాఁజూచి నేనుకోరిన పురుషుని వ్రాసెదను. (శ్రద్ధతో నొకరూపమును వ్రాయఁబూని ఫలక పుచ్చుకొని, నిట్టూర్పువిడిచి) అతిసాధ్వసముచేత నాకు కుడిచేయి మిక్కిలి వడఁకుచున్నది. అయినను ఆయన రూపమును దర్శించుటకు మఱియొక యుపాయములేదు. కాఁబట్టి యేలాగుననయిన ఆయనను వ్రాసిచూచెదను (అని వ్రాయుచున్నది.)

[శారికాపంజరముతో సుసంగత ప్రవేశించుచున్నది.]

సుసం.— ఇదె కదళీగృహము. నేనిందుఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించిచూచి విస్మయముతో) నాప్రియసఖియయిన యీసాగరిక యధికానురాగము కలదానివలె నేమో వ్రాయుచున్నది. అదియగుపడకుండ ఆమెకు కనఁబడకుండ దాఁగియుండి చూచెదను. (ఆమెవెనుకకు మెల్లగావచ్చి నిలుచుండి చూచి సంతోషముతో) ఇదియేమి? రాజుగారిని వ్రాసినది! మేలు! సాగరికా! మేలు! రాజహంసి

పద్మాకరమునువిడిచి మఱియొక్కెడను క్రీడింపఁబోవును.

సాగ—(కన్నీటితో) దీనిని నేనువ్రాసిన ప్రయోజనమేమి? ఎడఁదెగకుండ కాఱుచున్న కన్నీటిచేత, నాదృష్టి చూచుటకుఁజాలకున్నది. (ముఖముపయికెత్తి కన్నీరు తుడుచుకొనుచు,సుసంగతనుజూచి,ఉత్తరీయముతో పలకనుమూసి,చిఱునవ్వుతో) ఏమి? ప్రియసఖీ! సుసంగతా! (అని లేచి చేయిపట్టుకొని) సఖీ! సుసంగతా! ఇక్కడ కూర్చుండుము.

సుసం—(కూర్చుండి బలవంతముగా పలకనుపుచ్చుకొని చూచి) సఖీ! నీవిందువ్రాసిన యీతఁడెవరు?

సాగ—(లజ్జతో)ఇప్పుడుజరగినమదనమహోత్సవమునందలిపూజ్యుఁడైన మన్మథుఁడు.

సుసం—(చిఱునవ్వుతో) ఆహా! ఏమి నీనేర్పు! ఇప్పుడీచిత్రము శూన్యమువలెఁ గనఁబడుచున్నది. నేనుకూడ రతీదేవినివ్రాసి భార్యాసహితునిఁ జేసెదను. (తూలికను పుచ్చుకొని రతిమిషచేత సాగరికను వ్రాయుచున్నది.)

సాగ—(చూచి క్రోధముతో) సఖీ! నీవిక్కడ నన్ను వ్రాసితివేమి?

సుసం—(నవ్వి) సఖీ! నిష్కారణముగా కోపపడెదవేమి? ఎటువంటి కామదేవుని నీవువ్రాసితివో, అటువంటి రతీదేవిని నేనును వ్రాసితిని. నన్నన్యురాలినిగా భావించెదవు. ఈమాటలతోనేమి? సర్వవృత్తాంతమును జెప్పుము.

సాగ—(సిగ్గుతోతనలో) అయ్యో! నాప్రియసఖికిఁ తెయుఁ దెలిసిపోయెనే! (ప్రకాశముగా) ప్రియసఖీ! నాకుపొగనిసిగ్గు. నేనీలాగునఁ జేసినానని యీవృత్తాంతము వెవ్వరికిని దెలియనీయకుము.

సుసం—సఖీ! సిగ్గుపడకుము. ఇటువంటి కన్యారత్నమున కిటువంటి వరునియందభిలాష మవశ్యముగాఁ గలుగవలసినదే. ఈవృత్తాంతము నేనితరుల కెవ్వరికిని దెలియనియ్యను. కాని మేధావినియైన యీశారిక మనమిప్పుడనుకొన్న మాటలను పట్టుకొని యెవ్వరియొద్దనైనను అనునేమో!

సాగ—(తొట్రుపాటుతో)అందుచేత నాకధికతరమయిన సంతాపముకలుగుచున్నది (అని మదనావస్థ నటించుచున్నది.)

సుసం—(సాగరికఱొమ్ముమీఁద చేయియుంచి) సఖీ! ఊఱడుము. ఊఱడుము-ఆకొలనియొద్దకుంబోయి తామరరేకులను తామరతూండ్లను తీసికొని శీఘ్రముగా వచ్చెదను. (వెళ్ళి తిరిగిప్రవేశించి పద్మములతోను మృణాళములతోను శయ్యను రచియించి, మిగిలిన తామరరేకులను సాగరికహృదయమును జేర్చుచున్నది.)

సాగ—సఖీ! ఇందువలనను నాకధికతరమయిన సంతాపము కలుగుచున్నది. ఈనళినీ

పత్రిములను మృణాళవలయములను దీసివేయుము. ఇంతతో చాలును. నిష్కారణముగా నీవేల ఆయాసపడెదవు?

గీ. దుర్లభజనానురాగంబు తోడరెనాకు
నాత్మ వివశమయ్యెడు లజ్జ యధికమగుచుఁ
బ్రియసఖీమణి! విషయంబు ప్రేమమరయ
మరణ మొక్కటియే నాకు శరణమింక.

(అని మూర్ఛపోవుచున్నది.)

సుసం— (ఖేదముతో) ప్రియసఖీ! సాగరికా! లెమ్ము లెమ్ము.

[తెరలో కలకలము.]

చ. అరతెగి క్రిందఁ ద్రేలు మెడ నుందలి బంగరుగొల్సు నీడ్చుచున్
బరువడి ద్వారముల్ గడచి పాదములం జిఱుగంటచాల్ మనో
హరముగ మ్రోయ స్త్రీలు జడియం జెడువానరమశ్వశాలకుల్
తురగపుసాలనుండి వెడఁద్రోలఁగ రాజగృహంబుఁ జొచ్చెడున్.

[తెరలో నేమరల]

చ. పురుషులనంగ రామినదె పొల్పతి వర్షవరుల్లొలంగెదర్
దరమున వామనుండొదిగి దాఁగెడుఁ గంచుకి కంచుకంబులో
సరస నిజాభిధానమును సార్థమొనర్చెద రాకిరాతు, లా
యిరుకపి తమ్ముఁ జూచునని యూడనిఁ బాఱెదరల్లకుబ్జలున్

సుసం— (అలకించి ముందువంకఁ జూచి తొట్రుపాటుతో లేచి సాగరిక హస్తమును పట్టుకొని) సఖీ! లెమ్ము లెమ్ము. అదిగో దుష్టవానర మీవంక నే వచ్చుచున్నది.

సాగ— మనమిప్పు డేమిచేయుదము?

సుసం— రమ్ము. ఈతమాలవిటపాంధకారమునందుఁ బ్రవేశించి యది పోవుదాఁక నుందము. (అనివెళ్ళి యిద్దఱును బెదరిచూచుచు చాటున దాఁగుచున్నారు.)

సాగ— సుసంగతా! నీవు చిత్రఫలకమును విడిచివచ్చితివాయేమి? ఎవ్వరైనను దానిని చూతురేమో!

సుసం— ఓసీ సుస్థిరురాలా! ఇప్పుడును చిత్రఫలకముతో నేమిచేసెదవు? పెరుగును నన్నమును తినవలెనని యాచెడుకోఁతి శారికాపంజరమును తెఱచిపోయినది. మేధావినియైన యాశారిక మఱియొకవంక నెగిరిపోవుచున్నది గనుక, దానివెంబడిని వేగిరము వెళ్ళుదమురమ్ము. మనసంభాషణముయొక్క యక్షరములను గ్రహించిన యీశారిక యెవ్వరిముందయినఁ బలికిపోవును.

సాగ— సఖీ! అలాగునఁ జేయుదము. (అనియిద్దఱును వెళ్ళుచున్నారు.)

[తెరచాటున]

ఇహిహీ! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము.

సాగ— (చూచి) సుసంగతా! మరల నాదుష్టవానరమే వచ్చుచున్నది చూచినావా?

సుసం— (చూచి నవ్వి) ఓసిపిఱికిదానా! భయపడకు. అతఁడు ప్రభుపార్శ్వవర్తి యగు వసంతకుఁడు సుమా.

[అప్పుడు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసం— ఇహిహీ! ఏమియాశ్చర్యము! ఏమియాశ్చర్యము! శ్రీకంఠదాస! ధార్మిక! సాధు సాధు!

సాగ— సఖి! వీనిని చూచుటవలన నేమిప్రయోజనము? శారిక దూరముగాఁ బోయినది. కనుక, దానిననుసరించి వెళ్లుదమురా.

వసం—సాధు! శ్రీకంఠదాస! ధార్మిక! సాధు! అతఁడిచ్చిన దోహదమాత్రమున నవమాలిక యిటువంటిదయినది. ఎడములేకుండ వికసించియున్న పుష్పగుచ్ఛములచేత శోభించు విటపములుగలదై దేవిగారు పెంచుకొన్న మాధవీలతను పరిహసించుచున్నట్టున్నది. ఇదియంతయు నాప్రియమిత్రునకు వెళ్లిచెప్పెదను. (ముందుకునడిచిచూచి) అదుఁగో నాప్రియమిత్రుఁడు. ఈనవమాలికను చూడనివాఁడయ్యును అతని దోహదమునందలి విశ్వాసముచేత నవమాలిక పుష్పితమయి యుండఁగాఁ బ్రత్యక్షమునఁ జూచుచున్న వానివలెనే సంతోషముచేత వికాసము నొందిన కన్నులుగలవాఁడయి యిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు. అతనిదగ్గఱకు వెళ్లెద. (అని రాజునకెదురుగా వెళ్ళుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు— (సంతోషముతో)

సీ. అధికతరోత్కలికాళిచే నలరారి పాండురవర్ణంబు పరఁగఁదాల్చి
ప్రారబ్ధజృంభయై పలుమాఱువెడలెడు శ్వసనోద్గమంబులఁ జాలఁదన్ను
నాయాసపఱచుకొం చభిరామయయియున్న యీలతకూనను జాలవలపు
గొలిపెడుదానిని గుసుమాయుధావస్థ నత్యంతమునుబూని యలరుచున్న
యన్యకాంతనువలెఁ గన్నులారఁజూచి
యతిశయంబుగ దేవి ముఖాంబుజమును
నిపుడు కోపంబుచేతను నెఱ్ఱపడెడు
నట్లుగాఁ జేయఁగలవాఁడ నరయ నేను.

వసం—(వేగముగాసమీపించి) ప్రియమిత్రా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఓమిత్రుఁడా! అదృష్టముచేత వర్ధిల్లుచున్నావు.

రాజు—మిత్రుఁడా! సందేహమేమి? మణిమంత్రౌషధముల ప్రభావ మచింతనీయము గదా?

చ. కలన నుపేంద్రుకంఠమణిఁ గాంచి విరోధులు నష్టులైరి, సా
ములును రసాతలంబునకుఁ బోయి వసించెను మంత్రభీతిచే,
వెలయఁగ లక్ష్మణుండుఁ గపివీరులుఁ బూర్వము మేఘనాదుచే
బలమఱిచచ్చి యౌషధపుబల్మిని జీవితులైరి క్రమ్మఱన్.

మార్గమును గనఁబఱుపుము. ఇప్పుడు మనము దానినిజూచి కన్నులుగల ఫల మనుభవింతము.

వసం—(ఆటోపముతో) దేవర విజయంచేయుఁడు.

రాజు—నీవు ముందునడువు.

ఉభయులు—(గర్వముతో నడుచుచున్నారు.)

వసం—(ఆలకించి భయపడి వెనుకమరలి రాజుచేయి పట్టుకొని తొట్రుపాటుతో) మిత్రుఁడా! రమ్ము పాఱిపోవుదము.

రాజు—ఎందుచేత?

వసం—ఈ వకుళవృక్షముమీఁద నేదో భూతమున్నది.

రాజు—ఛీ! మూర్ఖుఁడా! నిర్భయముగా నడువు. అటువంటివాని కిక్కడ ప్రభావ మెట్లు కలుగును?

వసం—స్ఫుటాక్షరములతో నే పలుకుచున్నది. నామాట నమ్మవేని, ముందుకువెళ్లి స్వయముగా నే వినుము.

రాజు—(అలాగుచేసి ఆలకించి)

గీ. స్ఫుటముగా వినఁబడుచు నీ సుస్వరంబు
స్త్రీస్వభావమునను గడుఁ దియ్యనగుచుఁ
జూడ నల్పాంగతనుజేసి సూక్ష్మమగుచు
నున్నదది శారికయటంచు నెన్నువాఁడ.

(పయివంకఁజూచి) అదిగో శారిక!

వసం—(ఆలోచించి) ఏమీ? సత్యముగా గోరువంకేనా?

రాజు—(చిఱునవ్వుతో) మిత్రుఁడా! అదిగో!

వసం—ఓ చెలికాఁడా! నీవుపిఱికివాఁడవు. ఈశారికను భూతమనితలఁచుచున్నావు.

రాజు— ఓరిమూర్ఖుఁడా! నీవుచేసినదానిని నామీఁద పెట్టుచున్నావు!

వసం— అలాగయిన, మిత్రుఁడా! నన్ను వారింపకుము. (రోషముతో దండకాష్ఠము
ను పయికెత్తి) ఓసి బానిసశారికా! వసంతకుఁడు నిజముగానే భయపడునని నీవె
ఱుఁగవా? ఒకముహూర్తకాల మిచ్చటనిలువుము. కొండెములు చెప్పువారి మ
నస్సువలెనే కుటిలమయిన యీకఱ్ఱతో పరిపక్వమయిన వెలగపంటివలె నిన్నీ వకు
ళవృక్షమునుండి క్రిందపడఁగొట్టెదను. (అని కొట్టఁబోవుచున్నాఁడు.)

రాజు— (వారించి) ఓరిమూర్ఖుఁడా! అదియేమో మనోహరముగా పలుకుచున్నది.
దాని నెందుకు బెదరఁగొట్టెదవు? పలికెడి దానిని విందము.

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం— ఈబ్రాహ్మణునకు భోజనము పెట్టుమని పలుకుచున్నది.

రాజు— కుక్షింభరుఁడు సర్వమును భోజనవిషయమే పర్యవసితము చేయును. శారిక
యేమిపలుకుచున్నదో నిజముగాఁ జెప్పుము.

వసం—(ఆలకించి) మిత్రుఁడా! అది యేమిపలుకుచున్నదో విన్నావా; "సఖీ! నీ
విందువ్రాసిన యీతఁడెవరు;" అని పలికినది. "ఇప్పుడు జరిగిన మదనమహో
త్సవమునందలి పూజ్యుఁడైనమన్మథుఁడు." అని పలుకుచున్నది. "సఖి! నీవిక్క
డ నన్నువ్రాసితివేమి?—సఖి! నిష్కారణముగా కోపపడెదవేమి? ఎటువంటికామ
దేవుని నీవువ్రాసితివో, అటువంటి రతీదేవినే నేను వ్రాసితిని. నన్నన్యురాలినిగా
భావించెదవు. ఈమాటలతో నేమి? సర్వవృత్తాంతమును జెప్పుము."— ఓ మిత్రుఁ
డా! ఇది యేమయియుండును?

రాజు— "ఎవ్వతెయో యొకసుందరి యనురాగముచేత కామదేవుఁడను మిషపెట్టి
తన హృదయవల్లభుని వ్రాసి చెలికత్తియకడ ముఱుఁగుపెట్టినది. ఆ చెలికత్తెయు
గుఱుతుపట్టి, నేర్పుతో నామెనే వ్రాసి రతియను మిషచేత చూపినది." అని నే
నూహించెదను.

వసం— (చిటికవేసి) మిత్రుఁడా! సరిసరి! అంతే.

రాజు— చెలికాఁడా! ఊరకుండుము. మరల నేమోపలుకుచున్నది విందము.

ఉభ—(వినుచున్నారు)

వసం— అది మరల నీలాగునఁ బలుకుచున్నది.— "సఖి! సిగ్గుపడకుము. ఇటువంటి క
న్యారత్నమున కిటువంటివరునియం దభిలాష మవశ్యముగాఁ గలుగవలసినదే".—
అట్లయిన, ఈవ్రాయఁబడిన కన్నియ చూడఁదగినదే.

రాజు— ఇప్పు డవహితులమయి విందము! ఇక్కడ మనవేడుకకు కావలసినంత య
వకాశమున్నది.

వసం— ఓ మిత్రుఁడా! నీవే పండితుఁడవని గర్వపడకుము. దానిముఖమునుండి సర్వ
మును విని నేను వ్యాఖ్యానముచేసెదను.

ఉభ— (వినుచున్నారు.)

వసం— మిత్రుఁడా! అది యేమన్నదో విన్నావా?— సఖీ! ఇందువలనను నా కధిక
తరమయిన సంతాపము కలుగుచున్నది. ఈ నళినీపత్రములను మృణాళవలయము
లను దీసివేయుము. ఇంతతో చాలును. నిష్కారణముగా నీవేల ఆయాసపడెదవు?"

రాజు— వినుటమాత్రమే కాక యభిప్రాయమును సహితము తెలిసికొన్నాఁడను.

వసం— మిత్రుఁడా! నీచమయిన యీశారిక యింకను గురుగురుమనుచునే యున్నది.
అంతయును విని వ్యాఖ్యానముచేసెదను.

రాజు— యుక్తమయినమాట చెప్పితివి. మరల విందము.

వసం— ఓ మిత్రుఁడా! దాసీకూతురయిన యీశారిక చతుర్వేదములను జదివిన
బ్రాహ్మణునివలెనే ఋక్కులు చెప్పుట కారంభించినది!

రాజు— నామనస్సు మఱియొక దానిమీఁదికిపోయి వినలేదు. ఇప్పుడేమి పలికినదో
చెప్పు.

వసం— ఓయీ! ఇట్లు పలుకుచున్నది.—

గీ. దుర్లభజనానురాగంబు తోడరెనాకు
నాత్మవివశమయ్యెడు లజ్జయధికమగుచుఁ,
బ్రియసఖీమణీ! విషమంబు ప్రేమమగయ
మరణమొక్కటియే నాకు శరణమింక.

రాజు— (చిఱునవ్వుతో) మిత్రుఁడా; ఇటువంటి దొడ్డబ్రాహ్మణుఁడవు నీవుతప్ప
నిట్టిఋక్కులను తెలిసినవాఁడు మఱియెవఁడున్నాఁడు?

వసం— కాకపోయిన నిదియేమి?

రాజు— అది గాథిక.

వసం— గాథికా! అదియెవరిచేఁ జెప్పఁబడినది?

రాజు— మిత్రుఁడా! ప్రియతముని బొందలేనట్టియు హ్రస్వయౌవనవతియైనట్టియు
నొకానొకతెచేత జీవితాశ లేకపోవుటచే పలుకఁబడినది.

వసం— (బిగ్గరగా నవ్వి) ఓయీ! ఈవక్రభాషణములేల? 'నన్నే పొందలేనట్టి' యని
ఋజువుగానే యేల పలుక రాదు? నీవే కానియెడల మన్మథుఁడను మిషచేత పలుఁగు

పలుపఁదగినవాఁ డన్యుఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు? (అని చప్పటులుగొట్టి బిగ్గఱగా నవ్వుచున్నాఁడు.)

రాజు—(పయికిఁజూచి) ఓరిమూర్ఖుఁడా! నీవు బిగ్గరగా నవ్వుటచేత బెదరి శారిక యెక్కడకో యెగిరిపోయినది. (అని చూచుచున్నాఁడు)

వసం—(చూచి) మిత్రుఁడా! మతియొకలాగునతలఁపకుము. అది కదళీగృహమునకే వెళ్ళినది. వెంబడింతము రమ్ము. (అనివెళ్లుచున్నారు.)

రాజు— గీ. కన్నియలు పుష్పశరబాధఁగలఁగుచుండి
సఖులముందఱఁ బలికిన సంగతులను
చిలుకలును శారికలునేర్చి పలుకుచుండ
విసెడు ధన్యుల చెవులకు విందుగొలుపు.

ప్రదేశము—కదళీగృహము.

[వసంతకుఁడును రాజును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వసం — ఓమిత్రుఁడా! ఇదిగో కదళీగృహము. ఇందుఁబ్రవేశింతము. ఇద్దఱుప్రవేశించినమీఁదట) ఓయీ! బానిసకూతురైన శారికయొక్క యన్వేషణప్రయత్నమిఁకచాలును. మలయ మారుతముచేఁ గదలుచున్న బాల కదళీదళ శీతలమయిన యీశిలాతలమునందు ముహూర్తమాత్రము కూర్చుండి విశ్రమింతము.

రాజు— నీయిష్టప్రకారము చేయుదము. (అని కూరుచుండి నిట్టూర్పు విడిచి మరల)—

గీ. కన్నియలు పుష్పశరబాధఁ గలఁగుచుండి
సఖులముందఱఁ బలికిన సంగతులను
చిలుకలును శారికలునేర్చి పలుకుచుండ
విసెడు ధన్యుల చెవులకు విందుగొలుపు.

వసం—(ప్రక్కనుజూచి) ఓమిత్రుఁడా! అది దుష్టవానరము తలుపు తెఱచిపోయిన యీశారికయొక్క పంజరమయియుండును.

రాజు—మిత్రుఁడా! చూడుము.

వసం— మీ రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (సమీపించిచూచి) అదిగో చిత్రఫలకము. దానిని పుచ్చుకొనెదను. (పుచ్చుకొనిచూచి హర్షమును కనఁబఱచుచున్నాఁడు)

రాజు— (కౌతుకముతో) మిత్రుఁడా! అదియేమి?

వసం— నీ వదృష్టవంతుఁడవు. నీవే యిందువ్రాయఁబడినావు. "నీవే కానియెడల మన్మథుఁడను మిషచేత మఱుఁగుపఱుపఁదగినవాఁ డన్యుఁ డెవ్వఁడున్నాఁడు?" అనినేనన్నది నిజమే.

రాజు—(హర్షముతో చేతులుసాఁచి) సఖుఁడా! చూపుము చూపుము.

వసం— నీకుచూపను. ఆకన్యకయు నిక్కడ వ్రాయఁబడియున్నది. ఏమియు పారి తోషికములేకుండ నిటువంటి కన్యారత్నము నూరక చూపుదునా?

రాజు— ఇదిగో పుచ్చుకొమ్ము. అని హస్తకటకమునిచ్చి బలాత్కారముగా పుచ్చుకొని చూచివిస్మయముతో) మిత్రుఁడా! చూడుము.

గీ. చిత్రగతయైన యీసరసీరుహాక్షి
పక్షపాతంబుఁజూపుచు వారిజంబు
ఛందముగఁ గదల్చుచు రాజహంసివోలె
మానసం బలరించెడు మఱియుమఱియు.

గీ. వారిజభవుండు సుందరివదనము సేసి
నద్భుతాఖండచంద్రుని నమరఁజేసి
తనదు పీఠపద్మము ముకుళనమునొంద
దుస్థితుండయి యుండును ధ్రువము గాను.

[అంత సాగరికయు సుసంగతయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

సాగ— సఖీ! సుసంగతా! ఇఁక శారికమనకుఁదొరకదు. ఆకదళీగృహమునుండి చిత్రఫలకమునయినను తెచ్చుకొని వేగిరము వత్తము.

సుసం— సఖీ! ఆలాగునఁజేయుదము- (అని సమీపమునకు వెళ్లుచున్నారు.)

వసం—ఓమిత్రుఁడా! ఎందుచేత నామె యవనతముఖిగా వ్రాయఁబడినది?

సుసం— (ఆలకించి) సఖీ! వసంతకుఁడు మాటాడుదానినిబట్టి రాజును నిక్కడనే యుండియుండునని యూహించెదను. కదళీగృహముపాదలోపల దాఁగియుండి చూతము. (అని వినుచున్నారు)

రాజు— మిత్రుఁడా? చూడుచూడు.

గీ. వారిజభవుండు సుందరివదనము సేడు
నద్భుతాఖండచంద్రుని నమరఁజేసి
తనదు పీఠపద్మము ముకుళనమునొంద
దుస్థితుండయియుండును ధ్రువము గాను.

(అని మరల పఠించుచున్నాఁడు.)

సుసం—సఖీ! నీవదృష్టవంతురాలవు. నీహృదయవల్లభుఁడు నిన్నే వర్ణించుచున్నాఁడు

సాగ—(లజ్జతో) సఖీ! పరిహాసశీలురాలవయి నన్నేల చులకచేసెదవు?

వసం—(రాజును కదిపి) ఓయీ! ఆమె యొంగుచేత ననవతముఖిగా వ్రాయఁబడినదని యనుకొనుచున్నాను.

రాజు— మిత్రుఁడా! శారికయే సకలమును జెప్పినది.

సుసం—(నవ్వి) సఖీ! శారిక తన మేధావిత్వమును గనఁబఱిచినది.

వసం— నీ నేత్రములను దనుపుచున్నదా లేదా?

సాగ—(సాధ్వసముతో తనలో) అయ్యో! అతఁడేమి చెప్పునో యెఱుఁగను. నేను సత్యముగా మరణజీవితములమధ్యను వర్తించుచున్నదానను.

రాజు— నేత్రములను దనుపుచున్నదాయని యడుగవలెనా?

సీ. అధికకష్టముమీఁద నక్కటా నాదృష్టియూరుయుగంబును నొకటదాఁటి
తడవుగాఁగ నితంబతలమున భ్రమియించి త్రివళీతరంగయుక్తిని గరంబు
విషమమైయుండెడు వెలఁదిమధ్యమునందుఁ జలియింపక వసించి క్షణములోన
తుంగస్తనములకుఁ దొడరి మెల్లఁగఁ బ్రాఁకి దగగొన్నగతినందుఁ దడవునిలిచి
జలకణమ్ములు చిమ్ముచుఁ జెలఁగుచున్న
కన్నుదోయిని వాదట క్షణమునుండి
కాంతమోముఁగఁ జూచుచుఁ గరము నిపుడు
సుఖమనుభవించుచున్నది సుమ్ము సఖుఁడ.

సాగ—(విని తనలో) హృదయమా! ప్రసన్నతఁ బొందుము. ప్రసన్నతఁ బొందుము. ఊరడు మూరడుము. నీమనోరథ మిప్పుడు మెట్టెక్కినది,

సుసం— సఖీ! విన్నావా?

సాగ—(నవ్వి) నీవే వినుము. నీవ్రాఁతయొక్క నేర్పేకదా వర్ణింపఁబడుచున్నది.

వసం—(ఫలకను జూచి) ఓయిమిత్రుఁడా! ఈదృశకన్యయు నీలాగున నీప్రియసమాగమమును మన్నించుచున్నదే. అటువంటి నీరూపముమీఁద నీకనాదరమేల? ఇక్కడనే యామెచేత వ్రాయఁబడియున్న నీరూపము నేల చూడవు?

రాజు—(చూచి) మిత్రుఁడా! ఆమెచేత వ్రాయఁబడినందున సత్యముగా నాయందు నేను గౌరవముంచుకోవలసినదే. కాఁబట్టి నన్ను నేనేల చూచుకొనకుందును? చూడు—

గీ. భామినీమణికాంతల స్పర్శమునను
నాగు నెమ్మేను చెమరించెనాఁగదీని
వ్రాయునప్పుడు వడినట్టి పద్మగంధి
బాష్పజల శీకరకణాళి పరిఢవిల్లు.

వసం—(ప్రక్కను జూచి) ఇదె యామెయొక్క [illegible] చిత్ర

శయ్య మదనావస్థను సూచించుచుఁ గనఁబడుచున్నది.

రాజు—మిత్రుఁడా! చక్కఁగాఁ గనిపెట్టితివి!

చ. ఘనజఘనంబునుం గుచయుగంబును సోఁకుట నీవలావలన్
గనుఁగొన వాడి మధ్యఁజిలుగొనది యంటమి వాడిపోక, చెం
తను భుజయుగ్మమిట్టటు గదల్చుట నల్గడఁ మాలిపోయి,తి
న్నని యరవిందపత్ర శయనంబగు తెల్పెడుఁ గాంతతాపమున్

ఉ. బాలికఱొమ్మునం దదుమఁబడ్డ విశాలపుఁ బద్మినీదళం
బాలలితాంగి లోపలి యనంగదశన్ వెలిసేయకుండెనున్
జాలఁగఁ దాపమందిన కుచద్వయయోగముచేతఁ గంది తీ
రై లలి నేరుపడ్డ వలయంబులు తెల్పుచునున్న కైవడిన్.

వసం—(నాట్యముచేత మృణాళములను పుచ్చుకొని) ఓమిత్రుఁడా! ఇదియామె పీనస్తనములనుండియే జాఱిన మఱియొక కోమలమృణాళహారము. దీనినిజూడుము.

రాజు—(పుచ్చుకొని ఱొమ్మునఁ జేర్చుకొని యసూయతో) ఓజడస్వభావమా!

గీ. పడఁతి కుచకుంభమధ్యంబు వలన జాఱి
యో మృణాళహారమ! యెండి యుడికెదేల?
యెడము నీలోని తంతువుకేని లేని
స్తనయుగముమధ్య నీకెట్లు సంఘటిల్లు?

సుసం—(తనలో) కటకటా! అధికానురాగముచేత మనసు చెదరినవాఁడయి రాజు అసంబద్ధములైన మాటలను పలుకఁజొచ్చినాఁడు! ఇఁకమీఁద నుపేక్ష సేయుట యుక్తముగాదు. కానిమ్ము. ఇట్లుచేసెదను. (ప్రకాశముగా) సఖీ! ఎందు నిమిత్తము నీవిక్కడకువచ్చితివో యావస్తువు నీముందఱనేయున్నది.

సాగ—(అసూయతో) నేనెందుకొఱకువచ్చితిని? ఏవస్తువు నాముందున్నది?

సుసం—(నవ్వి) ఓసీ! అనుమానపడకుము. చిత్రఫలకముకొఱకు. అదిగో దాని వెళ్ళి పుచ్చుకొమ్ము.

సాగ—(రోషముతో) ఇటువంటి నీమాటలు గ్రహించుటకు నేను నిపుణురాలను గాను. కనుక మఱియొకచోటికిఁ బోయెదను. (అని వెళ్లఁబోవుచున్నది)

సుసం—ఓసి యసహనురాలా! ఇక్కడ నొకముహూర్తకాలము నిలువుము. ఇంతలో కదళీగృహమునుండి చిత్రఫలకమును పట్టుకొని మరలవచ్చెదను.

సాగ—సఖీ! ఆలాగునఁజేయుము.

సుసం—(కదళీగృహమునకేగి నడుచుచున్నది)

వసం—(సుసంగతనుజూచితొట్రుపాటుతో) మిత్రుఁడా! చిత్రఫలకమును కప్పివే యుము. అదిగో దేవిగారి పరిచారికయైన సుసంగత వచ్చుచున్నది.

రాజు—(బట్టతో ఫలకమును దాఁచుచున్నాఁడు)

సుసం—(దగ్గఱకువెళ్ళి) దేవా! జయమగుఁగాక!

రాజు—సుసంగతా! నీకు మేలగుఁగాక! ఇక్కడ కూర్చుండుము.

సుసం—(కూర్చున్నది.) —

రాజు—మేమిక్కడనున్న సంగతి నీకెట్లు తెలిసినది?

సుసం—(నవ్వి) ఇంతేకాదు. చిత్రఫలకముతోఁగూడనిప్పటి దేవరవారి సర్వవృత్తాం తమును నాకుఁ దెలిసినది. దేవిగారితో వెళ్ళిచెప్పెదను. (అనివెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

వసం—(భయపడి రహస్యముగా) ఓమిత్రుఁడా! ఇదిచెప్పినంతయుఁ జేయును. ఈ గర్భదాని వదురుఁబోతుగదా? దీనిని సంతోషపెట్టుము.

రాజు—నీవుయుక్తమయిన దానినిచెప్పితివి. (సుసంగత చేయిపట్టుకొని) సుసంగ తా! ఇదియంతయు నవ్వులాటసుమీ. అకారణముగా నీవు దేవిగారికి వ్యసనపు ట్టింపఁదగదు. ఇదిగో బహుమానము. (అని లేచి యాభరణ మియ్యఁబోవు చున్నాఁడు.)

సుసం—రాజా! కర్ణాభరణమక్కఱలేదు. చాలును. దేవిగారి యనుగ్రహమువలన నాకు కావలసినన్నియున్నవి. ఇది నేనును నవ్వులాటకే యన్నదానను. నాప్రియ సఖియైన సాగరిక తన్నీచిత్రపటమునం దేలవ్రాసితివని కుపితురాలయియున్నది. అక్కడకు దయచేసి యామెచేయిపట్టుకొని యామెను ప్రసన్నురాలినిజేయుము. నాకదియే గొప్పయనుగ్రహము.

రాజు—(తొందరపాటువలేచి) ఆమెయెక్కడ? చూపుము చూపుము.

సుసం—ఆమె కదళీగుల్మములోపల నున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో) మార్గముఁజూపుము.

సుసం—రాజా! ఇదె యిదె. (అందఱును కదళీగృహమువంక నడుచుచున్నారు)

సాగ—(రాజునుజూచి సంతసముతోను సాధ్వసముతోను వడఁకుతోను తనలో) ఈయననుజూచి యతిభయముచేత నడుగుదీసి యడుగుపెట్టుటకయినను అశక్తురా లనుగా నున్నాను. ఇప్పుడేమిచేయుదును?

వసం—మిత్రుఁడా! చిత్రఫలకమును నేనుపట్టుకొనెదను. దానితో మరల నేదిగ్యై నను పనివచ్చును. (సాగరికనుజూచి) ఇహిహీ! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! ఇటు వంటి కన్యారత్నము మానుషలోకమునందుఁజూడఁబడదు. కనుక బ్రహ్మసహిత

యీమెను నిర్మించి విస్మయము పొందియుండునని యూహించెదను.

రాజు— మిత్రుఁడా! నామనసునందు నాలాగుననే తోఁచినది.

చ. ఇల లలనా లలామయగు నీమెను బ్రహ్మసృజించి యద్భుతం
బలర నిజేక్షణాళికి నిజాసనపద్మముకన్న విస్తృతిన్
గలుగఁగఁజేసియుండును దగం దలలూఁచియునుండు నాల్గు మో
ములఁదగ మేలు మేలనుచు మున్నొకసారిగఁ బల్కియుండెడున్.

సాగ— (అసూయతో సుసంగతనుజూచి) సఖీ! ఇటువంటి చిత్రపలకనా తెచ్చితివి? (అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

రాజు— గీ. కోపమున దృష్టివఱపెడు కొమ్మనీవు
కనదు రూక్షభావము ప్రేమకతన వదియు;
చనుము త్వరమాని, జాఱెను చరణములను
నీకు గురు నితంబము చాల ఖేదమందు.

సుసం— రాజా! ఈమె యతికోపశీలురాలుగనుక చేయిపట్టుకొని యీమెను ప్రసన్నురాలిని జేయుము.

రాజు—(సంతోషముతో) నీవు చెప్పినట్లుచేసెదను. (అని సాగరికను చేతితోఁబట్టుకొని స్పర్శసుఖమును నటించుచున్నాఁడు.)

వసం— ఓయీ! నీవపూర్వశ్రీని పొందినాఁవు.

రాజు— మిత్రుఁడా! సత్యము.

గీ. లక్ష్మియే యీలతాంగి తలంచిచూడ;
పారిజాతపల్లవము లీ పాణియుగము,
కాకయుండిన స్వేదమున్ కైతవమున
నిట్టు లమృతంబు గురియింప నెట్లుగలుగు ?

సుసం— సఖీ! నీవు తిన్ననిదానవుకావు. ఇప్పుడీప్రకారముగా రాజు హస్తముపట్టుకొన్నను కోపము విడువకున్నావు.

సాగ—(భ్రూభంగముతో) సుసంగతా! ఇంకను నూరకుండకున్నావు.

రాజు—ప్రియురాలా! సాగరికా! సఖీజనముమీఁద నీప్రకారముగా కోపపడుట యుక్తముకాదు.

వసం— అమ్మా! ఆఁకలిగొన్న బ్రాహ్మణునివలె నేలకోపపడెదవు?

సుసం— సఖీ! నీతో నేను మాటాడనులే.

రాజు—ఓసికోపనురాలా! సమానప్రపత్తిగల సఖులయెడఁ దట్లుండుట యుక్తముగాదు

వసం—మిత్రుఁడా! ఈమె దేవియైన యపరవాసవదత్త కదా?

రాజు— (చకితుఁడయి సాగరికహస్తమును విడుచుచున్నాఁడు.)

సాగ—(తొట్రుపాటుతో) సుసంగతా! ఇప్పుడేమి చేయుదును?

సుసం— సఖీ! ఈ కదళికావీథిని వెళ్ళిపోవుదము (అని వెళ్లుచున్నారు)

రాజు—(పార్శ్వములఁ జూచి విస్మయముతో) వాసవదత్తాదేవి యెక్కడ?

వసం— ఆమెయెక్కడనో నేనెఱుఁగను. అతిదీర్ఘరోషముచేత నీమె రెండవ వాసవదత్తయేయని నేను పలికితిని.

రాజు—ఓరి మూర్ఖుఁడా!

క. ప్రకటానురాగ సమధిక
సుకృత ప్రాప్తయనయి తగుచుంగాంతిముఁ బొం
దకలయు రత్నావళిఁ దె
నకటా పోఁగొట్టితివు హస్తగతసతిన్.

[అప్పుడు వాసవదత్తయు కాంచనమాలయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస— ఓసీ కాంచనమాలా! భర్తగారిచే పెంచఁబడుచున్న నవమాలిక యిక్కడి కెంతదూరమున నున్నది?

కాంచ—ఈ కదళీగృహమును దాఁటిన తరువాత కనఁబడును.

వాస—అట్లయిన త్రోవ చూపుము.

కాంచ— అమ్మా! రమ్ము రమ్ము. (సమీపించుచున్నారు.)

రాజు— మిత్రుఁడా! ఇప్పుడు నా ప్రియతమురాలెక్కడ కనఁబడును?

~~కాంచ— అమ్మా! సమీపమున~~ భర్తగారు మాటాడుచున్నట్లున్నారు. ఆయన దేవిగారికొఱకే నిరీక్షించుచున్నారుగనుక దగ్గఱకు వెళ్లుము.

వాస—(దగ్గఱకు వెళ్లి) ప్రాణనాయకా! జయమగుఁగాక!

రాజు—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా! చిత్రఫలకమును దాఁచుము.

వసం—(పుచ్చుకొని చంకను పెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

వాస—దేవా! నవమాలిక పుష్పించినదా?

రాజు— దేవీ! మేము ముందుగా వచ్చినవారమయ్యును నీవు రాలేదని చూడలేదు. రమ్ము కలిసి వెళ్ళి చూతము.

వాస—(చూచి) ప్రాణనాథా! నవమాలిక పుష్పించినదని దేవర ముఖవిలాసము వలననే తెలియుచున్నదిగనుక నేను రాను.

వసం— దేవీ! అట్లయిన నీవే మా కోడితివి. (అని చేతులు సాఁచి ఆడఁగా చంక

నుండిపడిన ఫలకనుజూచి విషాదమును నటించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(రహస్యముగా వ్రేలితోఁజూపి వసంతకునిముఖమును జూచుచున్నాఁడు)

వసం—(రహస్యముగా) మిత్రుఁడా! కోపపడకు. ఏమియుత్తరము చెప్పవలెనో నే నెఱుఁగుదును.

కాంచ—(ఫలకపుచ్చుకొని) దేవీ! ఈచిత్రఫలకమున నేమివ్రాయఁబడినదో చూడుము

వాస—(చూచి తనలో) ఇతఁడు నాప్రాణనాయకుఁడు; తరువాతిది సాగరిక- (రాజునుగూర్చి సరోషహాసముతో ప్రకాశముగా) రాజా! ఇది యెవరిచేత వ్రాయఁబడినది?

రాజు—(వెఱఁగుపాటుతోడిచిఱునవ్వుతో రహస్యముగా) చెలికాఁడా! ఏమిచెప్పను?

వసం—(రహస్యముగా) ఓయీ! విచారింపకుము. నేనుత్తరముచెప్పెదను. (ప్రకాశముగా వాసవదత్తతో) అమ్మా! మఱియొకలాగున తలంపకుము. తన్ను తాను వ్రాయుట కష్టమని నేను పలుకఁగా విని నాప్రియమిత్రుఁడు దీనిని వ్రాసి తన నేర్పును కనఁబఱిచెను.

రాజు— వసంతకుఁడు చెప్పినది నిజమే.

వాస—(ఫలకమునుజూపి) ప్రాణనాథా! తమ సమీపమున నెవ్వతెయో యొకతె వ్రాయఁబడియున్నది; అది యార్యుఁడయిన యీవసంతకుని నేర్పాయేమి?

రాజు—(వెఱఁగుపాటుతోడి నవ్వుతో) దేవీ! మఱియొకవిధముగా శంకింపకుము. ఏదో యొకకన్యను నామనస్సుచేతనే కల్పించి యీవిధముగా వ్రాసినాఁడను. ఇది మున్నెప్పుడును చూచినదికాదు.

వసం— సత్యము. ఇటువంటిసుందరిని మేము పూర్వమెప్పుడును జూచియుండలేదని యీయజ్ఞోపవీతముతోడ ప్రమాణముచేసెదను.

కాంచ—(రహస్యముగా) దేవీ! ఒకవేళ నిటువంటిది ఘుణాక్షరముగా పడియుండ వచ్చును. కోపముతో పనిలేదు.

వాస—(రహస్యముగా) ఓసి ఋజుమార్గురాలా! ఈతని వంకరమాటలు నీవెఱుఁగవు. ఇతఁడు వసంతకుఁడుసుమా! (ప్రకాశముగా రాజునుగూర్చి) ప్రాణేశ్వరా! నాకీ చిత్రపటమును జూచినతరువాత శిరోవేదనము కలుగుచున్నది. దేవర యిందు సుఖముగా నుందురుగాక! నేను వెళ్లెదను. (అని లేచి వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

రాజు—(చీరచెఱఁగుపట్టుకొని) దేవీ!

చ. అతివ! ప్రసన్నురాలవగు మంచన నీవలుగంగ లేదు ప్ర
స్తుత; మిఁక నట్లుచేయనన దోషమునొప్పిన యట్లయౌను; దు

వ్యళీకమును జేయలేదనిన నెంతువసత్యముగాఁగ నీమదిన్;
ప్రమతగతి నేమిచెప్పుటకుఁ దోఁచకయున్నది నాకునిర్ద్యుడన్.

వాస—(వినయముతో చీరచెఱఁగు విడిపించుకొని) హా! ప్రాణనాయకా! మఱియొకలాగున భావింపకుము. నిజముగానే నేను శిరోవేదనముచేత బాధపడుచున్నానుగనుక వెళ్లెదను. (అని వెళ్లుచున్నది.)

వసం— నీయదృష్టముచేత క్షేమము పొందితివి. అకాలవర్షానుబంధమువలె వాసవదత్త వెళ్ళిపోయినది.

రాజు— ఓరిమూర్ఖా! సంతోషము చాలింపుము. వెళ్లునపుడు గూఢముగానున్న దేవిగారి కోపము నీవు కనిపెట్టలేవు.

శా. వంచెన్నైపుణిచే శిరంబువడి భ్రూభంగంబు గాన్పించినన్;
గాంచన్ భేదపునవ్వునవ్వను పల్కన్ లేదు పారుష్యముల్;
మించన్బాష్పములూరఁ జొచ్చినఁ గనుల్విప్పంగ లేదొప్పుగన్;
గొంచెంబున్నతి కూర్మివీడదుసుమీ కోపంబు వెల్వచ్చినన్.

వసం— వాసవదత్తాదేవి వెళ్లిపోయినదిగనుక నీవిప్పుడు వట్టి యరణ్యరోదనము చేయుచున్నావు.

రాజు— మూఢుఁడా! దేవిగారికోపమును నీవు కనిపెట్టలేవు. సర్వవిధములచేతను దేవిగారిని శాంతిపఱుచుటతప్ప మఱియొకయుపాయము వెదకను. దేవిని ప్రసన్నురాలిని జేయుటకై యంతఃపురమునకు వెళ్లుదము రమ్ము.

[అని నిష్క్రమించుచున్నారు.]

రత్నావళి.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము— రాచనగరు.

[మదనిక ప్రవేశించుచున్నది.]

మద—(ఆకాశమునందు) కౌశాంబికా! రాజుగారిసమ్ముఖమున నీవు కాంచనమాలను చూచినావా లేదా? (చెవియిచ్చి యాలకించి) ఏమిచెప్పుచున్నావు? కొంతసేపటి క్రిందవచ్చి మరలవెళ్లిపోయినదా? ఇప్పుడామె యెక్కడ కనఁబడును? (ముందువంకఁజూచి) ఏమీ! కాంచనమాల యీవంకనే వచ్చుచున్నది. కావున నామె సమీపమునకు వెళ్లెదను.

[అంతట కాంచనమాల ప్రవేశించుచున్నది.]

కాంచ.—(నిట్టూర్పుతో) సాధు! వసంతకా! సాధు! ఇప్పుడు సంధివిగ్రహాలోచన చేత నీవు మంత్రియైన యౌగంధరాయణుని మించినవాఁడవైతివి!

మద.— (చిఱునవ్వుతో దగ్గఱకువచ్చి) సఖీ కాంచనమాలా! నీవింతగా శ్లాఘించుటకయి వసంతకుఁ డిప్పుడేమిచేసియున్నాఁడు?

కాంచ.— సఖీ! మదనికా! నీ యీప్రశ్నవలన నేమిప్రయోజనము? నీవు రహస్యమును దాఁచఁజాలవు.

మద.— ఇది యెవరిముందును వెల్లడిచేయనని దేవిగారి పాదములతోడ ప్రమాణము చేసెదను.

కాంచ.—అట్లయినఁ జెప్పెదవినుము. నేనిప్పుడు రాజమందిరమునుండి తిరిగివచ్చుచు చిత్రశాలయొక్క ద్వారమున వసంతకుఁడు సుసంగతతో మాటాడుచుండఁగా విన్నదానను.

మద.—(కౌతుకముతో) సఖీ! ఆప్రసంగ మెటువంటిదో చెప్పుము.

కాంచ.— వసంతకుఁడీలాగునఁ జెప్పినాఁడు.— "సుసంగతా! నాప్రియమిత్రుని యొక్క యస్వస్థతకుఁ గారణము సాగరికతప్ప మఱియేదియు లేదు. కాఁబట్టి యిక్కడ ప్రతీకారము నాలోచింపుము."

మద.— అప్పుడు సుసంగత యేమన్నది ?

కాంచ.— అప్పుడామె యిట్లుచెప్పినది.— "చిత్రఫలక వృత్తాంతముచేత శంకితురాలయి సాగరికను పరిరక్షింపవలయునని నాకొప్పగించి దేవిగారు తమవస్త్రములను భూషణములను నాకుదయచేసినారు. అందుచేత సాగరికను దేవిగారివేషము వేసి వెంటఁబెట్టుకొని నేను కాంచనమాలావేషమును ధరించి ప్రదోషసమయమునకు రాజుగారి సమీపమునకు వచ్చెదను. నీవును నిక్కడనే యుండి చిత్రశాల ద్వారమువద్ద కాచుకొని యుండుము; అప్పుడు మాధవీలతామండపమునందు రాజునకామెతోడి సంగమము కాఁగలదు.

మద.— సఖీ! సుసంగతా! పరిజనవత్సలురాలయిన దేవిగారి నీవిధముగా వంచించుచున్నావుగనుక నీవు చెడిపోతివి.

కాంచ.— సఖీ! మదనికా! నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్లుచున్నావు?

మద.— అస్వస్థశరీరుఁడయిన రాజుగారి కుశలవార్తను తెలిసికొనుటకయి వెళ్ళి నీవాలస్యము చేసితివని తొందరపడుచు దేవిగారు నీయొద్దకు నన్నుఁబంపినారు.

కాంచ.— ఆమె యతిబుజువర్తనముకలది. దేవి యిప్పుడిదియంతయు నమ్ముచున్నది.

(కొంచెము నడచిచూచి) సఖీ! చూడుచూడు. అదిగో రాజుగారవ్యక్తతామిష చేత మన్మథావస్థ మఱుఁగుపఱుచుచు దంతతోరణవలభిమీఁదఁ గూరుచుండియున్నారు. కాఁబట్టి యీవృత్తాంతమును రాణిగారితో వెళ్లిచెప్పుదము రా.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

[అప్పుడు మదనావస్థనుగనఁబఱుచుచుఁగూరుచున్నరాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

రాజు—(సోత్కంఠముగా నిట్టూర్పువిడిచి)

చ. హృదయమ! సైఁచుకొమ్మి యిప్పుడీవు స్మరాగ్ని కృతాతితాపమున్,
మద్వరయాంగతే దుపశమంబిఁకఁ జింతిలఁబోకు మెట్టులో
మొదవిన సాంద్రచందన రసోపమచా సతిహస్తమప్పుడే
ముదమున నీపయిందడవు పూన్పక మాఘుఁడనైతి సక్కటా!

అహా! మిక్కిలి యాశ్చర్యము. అట్లేకదా!

గీ. ప్రకృతిచేతనె చంచలంబకట మనసు
మఱియు దుర్లక్ష్యమట్లయ్యుఁ దఱచి మాఢ
మన్మథంబొక్కటను సర్వమార్గణములఁ
గుసుమశరుచేత నేరీతిఁ గొట్టఁబడెను!

(పయిపంకఁజూచి) ఓకుసుమధన్వుఁడా!

చ. అరయఁగ నీకుఁ బూవులయిదంచును వానికి లక్ష్యభూతు లి
ద్ధర మముబోంట్లసంఖ్యులని దర్పక! వింటిముముందు, నీయెడన్
గరము విరుద్ధమయ్యెనది, కామిజనుండగు నేనెపంచతం
బొరయుచునుంటి, నీవమ్మున ములుకు లసంఖ్యములౌచు నాఁటెడున్.

(ఆలోచించి) లోపల నిగూఢమయిన కోపముగల దేవిగారికి లోచనగోచరయయి దీనురాలయియున్న యీసాగరికనుగూర్చి నేను చింతిల్లుచున్నట్లుగా నిటువంటి యవస్థనుబూనియున్న నన్నుఁగూర్చి నేను జింతిల్లను. అట్లేకదా!

ఉ. అక్కడ! యందఱుం దెలిసిరంచు శిరంబునువంచుసిగ్గుచే,
నెక్కడ నిద్రప్రేమనిన నెంచుకొనుం దనమాటగాఁగ, నా
చక్కని నెచ్చెలుల్ స్మితముసల్పిన నివ్వెఱఁగొందు బేలయై
యక్కమలాయతాక్షి హృదయంబునఁగల్గు భయంబుపెంపునన్.

ఆమెసంగతి కనుఁగొనివచ్చుటకయి నాచేతఁబంపఁబడిన వసంతుఁ డెంతచేతనో యాలస్యముచేయుచున్నాఁడు.

[అప్పుడు హృష్టుఁడగు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసం—(సంతోషముతో) ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము! నేనిప్పుడువెళ్లి చెప్పెడి ప్రియవచనము వినుటచేతఁ గలిగెడునంత సంతోషము కౌశాంబీ రాజ్యలాభముచేత సహితము నాప్రియసఖునియొక్క హృదయమునకుఁ గలిగియుండదని నే నూహించెదను. కాఁబట్టి దగ్గఱకుఁబోయి ప్రియమిత్రునకంతయు నివేదించెదను. (వెళ్ళి చూచి) ఏమీ! నాప్రియమిత్రుఁ డీదిక్కే చూచుచు కూరుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి నారాకకే ప్రతీక్షించుచున్నాఁడని తలఁచెదను. సమీపమునకువెళ్ళి కనఁబడెదను. (అని చెంతఁజేరి) ప్రియమిత్రుఁడా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! మిత్రుఁడా! నీవదృష్టవంతుఁడ వభీష్టసిద్ధియయినది.

రాజు—(హర్షముతో) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలయిన సాగరికకు కుశలమా?

వసం—(గర్వముతో) మిత్రుఁడా! శీఘ్రముగా నీవే చూచి తెలుసుకోఁగలవు.

రాజు—(సంతోషముతో) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలిదర్శనముకూడ లభించునా?

వసం—(గర్వముతో) బుద్ధివిభవమున బృహస్పతినపహసించెడు నేను నీకు మంత్రినై యుండఁగా నేల లభింపకుండును?

రాజు—(నవ్వి) ఇందు చిత్రమేమియులేదు. నీకు సాధ్యముకానిదేమున్నది? అయినను నాకు వినవలెననియున్నదిగనుక సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

వసం—(చెవిలో నేమో చెప్పుచున్నాఁడు.)

రాజు—(సంతోషముతో) మిత్రుఁడా! ఇదిగో నీకు పారితోషికము. (అని చేతి నుండి తీసి కడియము నిచ్చుచున్నాఁడు.)

వసం—(కడియము ధరించి తన్నుఁజూచుకొని సంతోషముతో) ఇది బాగున్నది. ఈశుద్ధ సువర్ణకటకముచేత ప్రకాశించుచున్న హస్తమును నాభార్యకు పోయి చూపివచ్చెదను.

రాజు—(చేయిపట్టుకొని వారించుచు) సఖుఁడా! తరువాత చూపవచ్చును. ఇప్పుడు ప్రొద్దెంతయున్నదో చూడుము.

వసం—(కొంచెము నడచి చూచి సంతోషముతో) ఓహో! చూడుచూడు. అదిగో భగవానుఁడయిన సూర్యుఁ డధికానురాగక్షిప్తహృదయుఁడై సంధ్యావధువుచే నిర్ణయింపఁబడిన సంకేతస్థలమునకు వెళ్లునట్టుగా అస్తాద్రిశిఖరారణ్యమునుగూర్చి పోవుచున్నాఁడు.

రాజు—(చూచి హర్షముతో) మిత్రుఁడా! చక్కఁగాఁజూచితివి. సంధ్యాకాలమైనది. అట్లేకదా?

ఉ. చక్రమొకండుగల్గు రథసంగతి నెట్లు జగంబునెల్ల ని
ర్వక్రితఁ జుట్టి రేపకడఁ గ్రిమ్మఱ రాఁగలనంచు నష్ట ది
క్చక్రములందుఁ గూర్చెడునొ సంధ్యనునిల్పిన యంశుజాలమున్
వక్రతలేని యాకులన భానుఁడు పాల్చెడుఁ బశ్చిమాద్రిపైన్.

మఱియును,

గీ. ఓ జలరుహాస్య! నేఁ జనుచున్నవాఁడఁ
దిరిగి నే రేపువచ్చి నిద్రించునిన్ను
మేలుకొల్పెదనంచుఁ బద్మినిని నమ్మఁ
బలుకువిధమున నస్తాద్రి భానుఁడలరు.

కాఁబట్టి లెమ్ము; ఆ మాధవీలతా మండపమునకు వెళ్ళి ప్రియురాలి సంకేతసమయమును నిరీక్షింపుచుందము.

వసం—మంచిమాటసెలవిచ్చినారు. (అని లేచిచూచి) ఓమిత్రుఁడా! చూచుచూడు. అదిగో పలచగానున్న చెట్లసమూహమును దట్టముగాఁజేయుచు, బురదలోఁ బొరలిన వరాహములయొక్కయు మహిషములయొక్కయు నల్లనిరంగుగలిగి తూర్పుదిక్కునంతను గ్రమ్మి చీఁకటిగుంపు వ్యాపించుచున్నది.

రాజు—(సంతోషముతో నంతటను గలయఁజూచి)

చ. శివునిగళచ్ఛవిందెగడి చీఁకటి తొల్తను దూర్పుదిక్కునం
గవిసెను; మీఁద నంతటను గ్రమ్మి నగంబు కుజంబు గ్రామమన్
భువిఁగల భేదముల్ చెఱిచెఁ బూర్ణముగాఁ; దరువాతఁ జాలఁ దా
నవిరళమై జనంబులకు నక్షులుగల్గు ఫలంబు వాపెడున్.

కాఁబట్టి మార్గమును జూపుము.

వసం—ప్రియమిత్రుఁడా! రమ్మురమ్ము. (అని నడుచుచు చూచి) ఇదిగో విస్తారముగా వృక్షములుండుటచేత గాఢాంధకారపుంజమువలె నున్న మకరందోద్యానమును సమీపించినాము; ఇఁకనిక్కడ మార్గమెట్లు కనఁబడును?

రాజు—(వాసనచూచి) మిత్రుఁడా! ముందునడువు; ఇక్కడ మార్గము తెలియుచునే యున్నది. ఎట్లందువేని—

మ. ఇది సంపంగులపంక్తి; యీవలివనంబే సిందువారాళి; యి
య్యదిచూడన్ వకుళానసీజములగుంపౌఁ; బాటలశ్రేణి యి

యున్యాసిరియే యంచును దావిచేఁ జెలిసె నాహా దారి స్పష్టంబుగా
నిదె వృక్షం బులచేతఁ జీఁకటికడుఁ హెచ్చయ్యెఁ బూర్వస్మృతిన్.

(అని వెళ్ళుచున్నారు.)

వసం— ఓ మిత్రుఁడా! మత్తిల్లిన తుమ్మెదలు వాలుచుండఁగా పొగడపువ్వుల పరిమళంబు దిక్కులనంతటను కొట్టుచున్నది; నున్నని మరకతమణులతో కట్టఁబడిన నేల పాదసంచారమునకు మెత్తగాఁ దగిలి సుఖమునిచ్చుచున్నది; ఇదే మాధవీలతామండపము మనమువచ్చిచేరినాము. నేనువెళ్లి దేవీవేషధారిణియైన సాగరికను వెంటఁబెట్టుకొని వేగిరము వచ్చెదను. అంతవఱకును దేవరవారిక్కడనే యుండవలెను.

రాజు— మిత్రుఁడా! వెళ్ళి సత్వరముగా నిక్కడకురమ్ము.

వసం— మిత్రుఁడా! తొందరపడఁబోకుము. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు.)

రాజు— నే నంతవఱకును ఈ మరకతశిలావేదికయందుఁ గూరుచుండి, ప్రియురాలి సంకేతసమయమును బ్రతీక్షించుచుండెదను. (కూరుచుండి చింతతో) ఓహో! స్వభార్యాసమాగమము నేవగించు కామునకు నూతన ప్రియురాలి విషయమైన పక్షపాతము నేమనను?

శా. సంకేతస్థలిఁ జేరుకాంత ప్రియునాస్యంబు న్వీక్షింపఁగా
శంకించుఁ, మెడఁ గౌఁగలించు తఱి వక్షంబంటఁ జన్దోయియుక్
బింకంబారఁగఁ గ్రుమ్మనోడు; పతి దా నిల్పంగఁ బల్మాఱునున్
జంకంబాఱునఁ బోవఁ జూచు; నయినన్ సంతోషమెచ్చయ్యెడిన్.

అయ్యో! వసంతకుఁడేలయాలస్యముచేయుచున్నాఁడు? ఈవృత్తాంతము దేవియైన వాసవదత్తకు తెలిసినదేమో!

[అప్పుడు వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస— ఓ కాంచనమాలా! సాగరిక నావేషమును ధరించి నిజముగానే రాజుగారి దగ్గఱకు వెళ్లునా?

కాంచ— నిజము గాకపోయిన నేను దేవిగారితో విన్నవింతునా? చిత్రశాలాద్వారమునను౦డు వసంతకుఁడయినను నీకు నమ్మకము పుట్టించును.

వాస— అట్లయిన నక్కడకే వెళ్లుదము.

కాంచ— దేవీ! రండిరండి. (అని వెళ్ళుచున్నారు)

[అప్పుడు ముసుఁగు వేసికొని వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసం— (చెవియిచ్చి) చిత్రశాలాద్వారమున పాదములచప్పుడు వినఁబడుచున్నది. సాగరిక వచ్చినదనుకొనియెదను.

కాంచ— దేవీ! చిత్రశాలయిదే. కనుక యిక్కడనేయుండుము. నేను వసంతకునకు సంజ్ఞచేసెదను. (అని చిటికవేయుచున్నది.)

వసం—(కాంచనమాలనుజూచి సంతోషముతో దగ్గఱకువచ్చి చిఱునవ్వునవ్వి) సుసంగతా! నీవు వేసిన కాంచనమాలావేషము సరిగానున్నది. ఇప్పుడు సాగరిక యెక్కడ నున్నది?

కాంచ— ఇదిగో. (అని వ్రేలితో చూపుచున్నది)

వసం—(చూచి యద్భుతపడి) ఈమె నిశ్చయముగా దేవియైయున వాసవదత్తయే.

వాస—(సంశయపడి తనలో) నన్నితఁడెట్లు ఆనవాలుపట్టినాఁడు? నేను వెళ్లెదను. (అని వెళ్ళఁబోవుచున్నది.)

వసం— అమ్మా! సాగరికా! రా.

వాస—(నవ్వి కాంచనమాలనంకఁ జూచుచున్నది)

కాంచ—(రహస్యముగా విదూషకుని బెదరించుచున్నది.) ఓరి చెడుగా! ఈమాట మఱచిపోకుము.

వసం— సాగరికా! త్వరతోరమ్మ. త్వరతోరమ్మ. అడుగో చంద్రుఁడు తూర్పు దిక్కున నుదయింపఁబోవుచున్నాఁడు.

వాస—(తొట్రుపాటుతో రహస్యముగా) ఓచంద్రుఁడా! నీకు నమస్కారము. ముహూర్తము సేపు నీరూపము కనఁబడకుండ నుండుము. ఆయన భావానుబంధమును కనిపెట్టెదను. (అందఱును నడుచుచున్నారు.)

రాజు— (చింతతో తనలో) ప్రియురాలి సమాగమము సమీపించుచున్నప్పటికిని, నామనసెందుచేతనో మిక్కిలి మండుచున్నది.

గీ. తనపఁ బ్రియురాలొదవనున్న తఱినిబోలె
స్మరుని తాపంబు మొదట దుస్సహముగాదు.
కాఁక తొంటికంటెను హెచ్చు గాంచుఁగాదె
వర్షపాతమాసన్నమౌ వాసరమున?

వసం—(ఆలకించి) ఓసాగరికా! అడుగో నాప్రియమిత్రుఁడు నిన్నుద్దేశించియే వేదుకతో మాటాడుచున్నాఁడు. ఇక్కడనుండుము. నీరాకను నేను నివేదించెదను.

వాస—(తలయూఁచుచున్నది.)

వసం— (రాజుదగ్గఱకువెళ్ళి) ఓమిత్రుఁడా! నీవదృష్టవంతుఁడవు. నేను సాగరికను తీసికొని వచ్చినాఁడను.

రాజు—(సంతోషముతో తొందరపడిలేచి) ఆమెయెక్కడ? ఆమె యెక్కడ!

వసం— (భ్రూభంగముతో) అదిగో!

రాజు—(సమీపించి) ప్రియురాలా! సాగరికా!

చ. వదనము చందురుండు; కలువల్నయనంబులు; పాణులబ్జములో;
కదళికలూరువుల్; భుజయుగంబును దామరతూండ్లు నీకు నో
సుదతిరో! కౌఁగిటంజొనిపి నూనశరాగ్నిని గాలియున్న నా
ప్రిదిలిన యంగకంబులను ప్రేమను జల్లపడంగఁ జేయుమా.

వాస—(కన్నీటితో రహస్యముగా) కాంచనమాలా! ఇటువంటియీయన యిఁకముం దు మరల నాతో నెట్లు మాటాడఁగలఁడాయని నేననుకొనియెదను. ఆహా! ఏమి యాశ్చర్యము!

కాంచ—(రహస్యముగా) దేవీ! అవునది నిజమే. సాహసికులయిన పురుషులకు మరల నేమిచేయుటయు దుష్కరముగాదు.

వసం— అమ్మా! సాగరికా! ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రియమిత్రునితో నేలమాటాడవు? ఇప్పుడయినను దేవియైనవాసవదత్త సదాకోపముతో పలుకుచుండు దుర్వచనముల చేత కటువులైనచెవులకు నీమధురవచనోపన్యాసము చేత సుఖము కలుగఁజేయుము.

వాస—(రోషముతోడి చిఱునవ్వునవ్వి రహస్యముగా) ఓసి! కాంచనమాలా! నే నెప్పుడును కటుభాషిణినఁట; పూజ్యుఁడయిన యీవంతకుఁడు తానేమో మహా ప్రియంవదుఁడఁట.

కాంచ— (రహస్యముగా వేలితో బెదరించుచు) ఓరిచెడుగా! ఈమాట తరువాత నీవు తలఁచుకొనియెదవు.

వసం— (చూచి) ఓ మిత్రుఁడా! చూడుము చూడుము. కుపితురాలయిన కామిని యొక్క చెక్కిలివలెనే తూర్పుదిక్కును ప్రకాశింపఁజేయుచు చంద్రుఁడుదయిం చుచున్నాఁడు.

రాజు—(చూచి యాశతో) ప్రియురాలా! చూడు చూడు.

గీ. నీదు వదనాపహృతకాంతి నిచయుఁడగుచుఁ
దాఁ బ్రతిక్రియ చేయంగఁదలఁచినట్టు
లెదుటఁ గాన్పించుచున్నవాఁ డుదయగిరిని
గరములనుజాఁచి యల్లదె కమలవైరి.

ప్రియురాలా! ఈయన పయినుదయించుట జడత్వమేసుమా. ఎట్లన—

మ. హరియింపంగనులేదె తమ్మిసిరి ? నేత్రానందముంగూర్పదే ?
స్మరతాపంబును బెంపదే మిగులవీక్షామాత్ర? నీమోము చం

గురుఁ డుండ స్మతిచంద్రుఁ డేటికి దివిం దోఁచున్? విధుం డా సుధా
కరతన్ గర్వమునొంద నర్ఘికలుగుంగా నీదు కెమ్మోవిలోన్.

వాస— (రోషముతో మేలిముసుఁగు తీసివేసి) ఓ రాజా! నేను సత్యముగానే సాగరికను. నీవు సాగరికచే నాకర్షింపఁబడిన మనస్సుగలవాఁడవు గాన సర్వమును సాగరికామయముగాఁ జూచుచున్నావు.

రాజు— (చూచి యద్భుతపడి రహస్యముగా) హా! ఇదియేమి? ఓరిదుష్టా! దేవియైన వాసవదత్తనే తీసికొనివచ్చినావు.

వసం— (విషాదముతో) మిత్రుఁడా! మఱియేమున్నది? నాకిప్పుడు జీవితసంశయము సంభవించినది.

రాజు— (చేతులుజోడించి) ప్రియురాలా! వాసవదత్తా! రక్షించు.

వాస— (ఆయనవంకఁ దిరిగి కన్నీరు విడుచుచు) దేవా! ఇతరుల సొమ్మయిపోయిన యామాట నిప్పుడు నావిషయమున నుపయోగించకుము.

వసం— (తనలో) నేనిప్పుడేమిచేయుదును? కానిమ్ము. ఈప్రకారముగాఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) అమ్మా! నీవు మహానుభావురాలవు. నాప్రియమిత్రునియొక్క యీయొక్కయపరాధమును క్షమింపుము.

వాస— అయ్యా! వసంతకా! ఈయపరాధము ప్రిథమ సంగమమునందే విఘ్నము కలుగఁజేసిన నాదేకాని రాజుగారిదికాదు.

రాజు— ఈవిధమున నేరము ప్రత్యక్షముగా కనఁబడుచుండఁగా నేనేమిచెప్పుదును? అయిన నొక్కవిజ్ఞాపనము చేసికొనెదను.

చ. లలనరో! నీదుపాదముల లత్తుకచే నయినట్టి రక్తిమన్
దొలఁచఁగనోపుదున్ శిరసుతోడను నేనిట; నీముఖేందు మం
డలమున రోషరాహుగ్రహణంబునఁ గల్గినయట్టితామ్రితన్
జెలువరో! నీదయామహిమచేతను గాక యడంపనేర్తునే?

(అనిపాదములమీఁద పడుచున్నాఁడు)

వాస—(చేతితో లేవఁదీయుచు) ప్రాణేశ్వరా! లెమ్ములెమ్ము. నేను సిగ్గుమాలినదానను. దేవరవారి హృదయమిటువంటిదని యెఱిఁగియుండియు మరల కోపము వహించుచున్నాను. దేవరవారు సుఖముగానుందురుగాక! నేనువెళ్లెదను.

(అని వెళ్లఁబోవుచున్నది.)

కాంచ— దేవీ! అనుగ్రహింపుము. ఈప్రకారముగా కాళ్లమీఁదపడిన మహారాజును విడిచి వెళ్లినతరువాత నీవే పశ్చాత్తాపపడెదవు.

వాస—హా మూర్ఖురాలా! ఇక్కడపశ్చాత్తాపమునకు కారణమేమున్నది? వెళ్లుదము.

రా. (అని వెళ్ళుచున్నది)

రాజు— దేవీ! క్షమించు క్షమించు. ("లలనరో నీముపాదముల'' అను పద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు)

వసం—మిత్రుఁడా! లెమ్ము. వాసవదత్తాదేవి వెళ్ళిపోయినది. ఇఁకనిక్కడ నరణ్య రోదన మేలచేసెదవు?

రాజు—(ముఖమెత్తి)నాయం దనుగ్రహముచూపకయే దేవి వెళ్ళిపోయినదా?

వసం—అనుగ్రహము చూపకపోవుటయెట్లు? మనమిప్పుడు శరీరమున గాయములు లేకుండనున్నాము.

రాజు—ఛీ! మూర్ఖుఁడా! నీవేనన్నేలపరిహసించుచున్నావు? నీమూలముననే నిష్కారణముగా నాకీయనర్థము సంభవించినది.

ఉ. అంతకు నంతకుం బెరుగు నర్మిలిచేతను బ్రేమ హెచ్చె; ని
ట్లింతకుమున్ను నేను దనకెన్నఁడుఁజేయని యప్రియంబుచే
నింతయుఁ దాళలేక త్యజియించును వాసవదత్త ప్రాణముల్
వింతగఁ బ్రేమ హెచ్చిన భువిం జెలుతప్పను దుస్సహంబగున్

వసం—చెలికాఁడా! దేవి మిక్కిలి కుపితురాలయి యున్నది. అందుచేత నామె యేమి చేయునో తెలియదు. ఇఁక సాగరిక జీవించుట దుష్కరమని నేననుకొనియెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! నేనును అలాగుననే యనుకొనుచున్నాను. అయ్యో! సాగరికా! నాప్రియురాలా!

[అప్పుడు వాసవదత్తావేషధారిణియైన సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది]

సాగ—(భయముతో) ఈదేవీవేషముతో నదృష్టవశము చేత నెవ్వరికిని గనంబడకుండ సంగీతశాలను దాఁటివచ్చితిని. ఇఁక నిప్పుడిక్కడ నేమిచేయుదును? (అని కన్నీటితో చింతిల్లుచున్నది.)

వసం—మిత్రుఁడా! మూర్ఖునివలె నూరకున్నావేమి! ఇక్కడ ప్రతీకారము నాలోచింపుము.

రాజు—చెలికాఁడా! నేనదియే యాలోచించుచున్నాను. దేవిగారి యనుగ్రహ సంపాదనముతప్ప నాకుమఱియొక యుపాయమేదియుఁ గనఁబడకున్నది. కాఁబట్టి యక్కడకే వెళ్లుదమురమ్ము. (అని నడచుచున్నారు)

సాగ—ఇప్పుడు స్వయముగానే యురిపెట్టుకొని ప్రాణత్యాగముచేయుట యుత్తమము. మా సంకేతవృత్తాంతము తెలిసి దేవిగారిచేత నుసంగత పరిభవింపఁబడి

నట్టే నేను పరిభవింపఁబడుదును. కాఁబట్టి యీలోపలనే నే నశోకవృక్షము వద్దకువెళ్ళి నాకోరికను నెఱవేర్చుకొనెదను. (అని వెళ్ళుచున్నది.)

వసం—(ఆలకించి) నిలువు. కొంచెమునిలువు. కాలిచప్పుడువినఁబడుచున్నది. ఒకవేళ పశ్చాత్తాపము తెచ్చుకొని దేవిగారేమరల నిటవచ్చియుందురని నేను భావించెదను.

రాజు—మిత్రుఁడా! అయియుండవచ్చును. దేవిమహానుభావురాలుకదా! వేగిరము వెళ్ళి చూచిరా.

వసం—దేవర యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను. (అనివెళ్లుచున్నాఁడు.)

సాగ— (సమీపించి) కాబట్టి నేనీ మాధవీలతతో పాశముచేసికొని, అశోకవృక్షమున నురిపెట్టుకొని చచ్చెదను. (అని లతాపాశమును చేయుచు) హా పితా! హామాతా! మందభాగ్యురాలనైన నేనిప్పుడనాథనై దిక్కుమాలి చచ్చుచున్నాను. (అని కంఠమునందు లతాపాశమును చుట్టుకొనుచున్నది.)

వసం—(చూచి) ఏమీ! మరల దేవియైన వాసవదత్తయే వచ్చినది! (తొట్రుపాటుతో బిగ్గఱగా) ఓ మిత్రుఁడా! వాసవదత్తాదేవి యురిపోసికొని చావఁబోవుచున్నది. రక్షింపుము రక్షింపుము.

రాజు—(తొట్రుపాటుతో సమీపించి) చెలికాఁడా! ఆమెయెక్కడ? ఆమెయెక్కడ?

వసం— అదిగో.

రాజు— (కంఠమునుండి పాశమునుతీయుచు) ఓసాహసికురాలా! ఏమి? ఈకార్యమును జేయుచున్నావు?

క. నీమెడను బాశముండఁగ,
 భామా! కంఠగతమయ్యెఁ బ్రాణంబులునా
 కేమందునిపుడు? మానుము
 నీమృతికే కాఁగునుక నీయత్నంబుల్.

సాగ—(రాజును జూచి తనలో) ఆశ్చర్యముగానున్నది! ఇదియేమి? రాజే యిక్కడకు వచ్చినాఁడు! (సంతోషముతో) ఈయనను జూడఁగానే నాకు మరల జీవితాశ కలుగుచున్నది. అయినను, ఈయనదర్శనముచేత కృతార్థురాలనయి, నే నురిపోసికొని సుఖముగా ప్రాణములు విడిచెదను. (బిగ్గఱగా) రాజా! నేను పరాధీనురాలనుగనుక విడువుము; నన్నువిడువుము; మరణము నొందుటకు నాకిటువంటి యవసరము మరల దొరకదు; నీవును దేవిగారివిషయమున సాపరాధివి గాకుము. (అని మరల కంఠమునందు పాశమును పెట్టుకొనఁబోవుచున్నది.)

రాజు— (నిరూపించి సంతోషముతో) ఏమీ! నాప్రియురాలయిన సాగరికా! (అని కంఠమునుండి త్రాడుఁలాగి)

గీ. ఇంతిరో! యింతసాహసం బేలనీకు?
వేగమీలతాపాశంబు విడిచినీవు
వెడలనుంకించు నాప్రాణవితతిఁ గావ
నిలుపు నీబాహుపాశ మీగళమునందు.

(అని యామె బాహుపాశమును లాగి కంఠమునందుఁ జేర్చుకొని స్పర్శసుఖము నభినయించుచు వసంతకునితో) సఖుఁడా! ఇది మబ్బులేనివర్షముగానున్నది!

వసం— మిత్రుఁడా! అకాలవాయువై వాసవదత్తాదేవి రాకపోయినపక్షమున, ఇది యటువంటిదే.

[అప్పుడు వాసవదత్తయు, కాంచనమాలయు ప్రవేశించుచున్నారు.]

వాస— ఓసీ! కాంచనమాలా! ఆప్రకారముగా పాదములమీఁదఁబడిన ప్రాణవల్లభునిఁ దిరస్కరించివచ్చి నేనతినిష్ఠురమును జేసినదానను. కాఁబట్టి యిప్పుడు నేను నాయంతనేవెళ్లి భర్తగారినూఱడించెదను.

కాంచ— దేవిగారుతప్ప మఱియొక రెవ్వరీవిధముగాఁ బలుకనేర్తురు? మంచిది. అతఁడే దుర్జనుఁడు కానిమ్ము; దేవిగారు కావలదు. కాఁబట్టి దేవీ! రమ్మురమ్ము.
(అని నడుచుచున్నారు.)

రాజు— ఓసి ముగ్ధురాలా! ఏమి? నీయుపేక్షవలన మేమిప్పుడును విఫలమనోరథుల మగుచున్నాము!

కాంచ— (చెవియొగ్గివిని) దేవీ! సమీపమున రాజుగారు మాటాడుచున్నారు. అందుచేత నిన్నోదార్చుటకే యాయనవచ్చుచున్నారని నేనుఁబూహించెదను. దేవీ! ఎదురుగావెళ్లుము.

వాస— (సంతోషముతో) ఆయనచూడకుండ వెనుకనుండివెళ్లి కంఠమును కౌఁగిలించుకొని యాయనను మన్నించెదను.

వసం— ఓ సాగరికా! ధైర్యమవలంబించి నాప్రియమిత్రునితో మాటాడుము.

వాస— (విని విషాదముతో) కాంచనమాలా! ఏమీ! సాగరికకూడ నిక్కడనే యున్నది! కాఁబట్టి యామాటలు వినువఱకును వెనుకకు వెళ్లుదము. (అని తానాలాగునఁ జేయుచున్నది.)

సాగ— రాజా! ఈ లేనిదాక్షిణ్యము నేలకనఁబఱచెదవు? నీజీవితమునకంటెను నతిప్రియురాలయిన దేవిగారికి మరల నీవపరాధివేలయయ్యెదవు?

రాజు—నీవన్న మాట సత్యము కాదు.

సీ. శ్వాసముచే దేవి స్తనయుగంబు చలింప నించుక నేను జలించినాఁడ
ఆమె నాతోడ మాటాడకూరక యున్నఁ బ్రియవాక్కులాడితి వినయమునను
భ్రూభంగ మాసఖి ముఖమునఁ గాన్పింపఁ బదములమీఁద నేఁబడినవాఁడ
సద్వంశమున రాణి జననమొందిన వాటచేతను నే సేవఁ జేసినాఁడ
నంతె కాని యామెయందుఁ గల్గినయట్టి
ప్రేమ నిక్కమైన ప్రేమగాదు
నీరజాక్షి నాకు నీమీఁద బ్రేమంబె
న్నె హగరిమచేత నెగడుఁ జుమ్మి

వాస—(చేరఁబోయి రోషముతో) ప్రాణేశ్వరా! మంచిపని. ప్రాణేశ్వరా! ఇది మంచిపని.

రాజు—(చూచి వెఱగుపాటుతో) దేవీ! నిష్కారణముగా నన్ను నీవు నిందింపఁ గూడదు. వేషసాదృశ్యమువలన నీవేయని భావించి మేమిక్కడకు వచ్చినాము కాఁబట్టి క్షమింపుము. (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

వాస—(రోషముతో) ప్రాణేశ్వరా! లెమ్ము లెమ్ము. ఇప్పుడును నేను సద్వంశము నందుఁ బుట్టితినను హేతువుచేతనే సేవాదుఃఖమనుభవించుచున్నావాయేమి?

రాజు—(తనలో) ఏమి? దేవి యీమాటయు విన్నది! అనుచే నేనన్ని విధములచేతను దేవిని శాంతపఱుచు నుపాయమును నిరాశ చేసికొన్నాఁడను. (అని క్రిందు చూచుచున్నాఁడు.)

వసం—అమ్మా ఉరిపెట్టుకొని నీవు ప్రాణత్యాగము చేసికొనుచున్నావని వేషసాదృశ్యము వలన భ్రమపడి నేను నా ప్రియమిత్రుని నిక్కడకుఁ దీసికొనివచ్చినాను. నామాట యందు నీకు నమ్మకము లేనిపక్షమున, ఇదిగో లతాపాశము చూడు. (అని లతాపాశమును చూపుచున్నాఁడు.)

వాస—(కోపముతో) ఓసీ! కాంచనమాలా! ఈ లతాపాశముతోనే యీ వెడు బ్రాహ్మణుని కట్టితీసికొనివచ్చి, యీ దుర్వినీతురాలైన కన్యను ముందునడుపుము.

కాంచ—దేవి యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని లతాపాశమును వసంతకుని మెడకుఁ జుట్టికొట్టుచు) ఓరి చెడుగా! వెనుకటి నీమిడిసిపాటు ఫలమనుభవించు. అప్పుడు దేవిగారి దుర్వచనములచేత చెవులు కటువులయినవన్న మాట జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకో.—సాగరికా! నీవును ముందుండుము.

సాగ—(తనలో) పుణ్యవిహీనురాలనయిన నేను స్వేచ్ఛగా మరణము నొందుటకయి నను చాలకపోయితిని!

వసం—(విషాదముతో) ఓమిత్రుఁడా! దేవిగారిచేతకట్టఁబడి విపత్తులోనున్న దిక్కు-మాలినన్ను మఱవకుము. (అని రాజును చూచుచున్నాఁడు.)

వాస—(రాజువంకఁజూచుచున్న సాగరికను వసంతకుని తీసికొని కాంచనమాలతోఁ గూడ వెళ్లుచున్నది.)

రాజు— (ఖేదముతో) అయ్యో! కష్టము!

చ. అలుకమెయి న్వివర్ణయయినట్టి కులాంగనకై తపించనా?
జలుకువరాణికింబెగడు సాగరికంగని దుఃఖమొందనా?
చలమున రాణి కట్టికొనిచన్న వసంతకుఁ గూర్చి కుందనా?
యలజడినొంది యొక్క-క్షణమైనను స్వస్థతఁ జెందనన్నిటన్.

ఇప్పు డిక్క-డ నుండుటవలన నేమిప్రయోజనము? దేవిని శాంతపఱుచుటకయి యంతఃపురమునకు వెళ్ళెదను.

[అందఱును వెళ్లుచున్నారు.]

రత్నావళి.

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—రాచనగరు.

[రత్నహారమును పట్టుకొని, కన్నీరువిడుచుచు సుసంగత ప్రవేశించుచున్నది.]

సుసం— (శోకముతో నిశ్వసించి) హా! ప్రియసఖీ! హాసాగరికా! హాలజ్జాలుకా! హాసఖీజనవత్సలా! హా! ఉదారశీలా! హా సౌమ్యదర్శనా! నీ వెక్క-డకు వెళ్ళినావో నాకు ప్రతివచనమిమ్ము. (పయివంకఁజూచి నిట్టూర్పువిడిచి) కరుణలేనియో దైవమా! నీవటువంటి యసామాన్యరూప శోభావిరాజితయగు కాంతను సృజించి మరల నిటువంటి యవస్థాంతర మామెకేల కల్పించినావు? ఆమె తన జీవితమందలి నిరాశ చేత నెవ్వనికయిన నొక బ్రాహ్మణునకిమ్మని యీరత్నహారమును నాచేతికిచ్చినది. నేను దీని నేబ్రాహ్మణునకియ్యను? (తెరవంకఁజూచి) అడుగో బ్రాహ్మణుఁడయిన వసంతకుఁ డీవంక నేఁవచ్చుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి దీని నతనికిచ్చెదను.

[అప్పుడు హృష్టుఁడగు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసం— ఆహా! ఇప్పుడు నాప్రియమిత్రుని యనుగ్రహముచేత పూజ్యురాలైన వాసవదత్తాదేవి నాకట్లువిడిపించి తనచేతితోనే నాకు లడ్డుకములును మోదకము

లను పెట్టఁగా వానితో నేను కడుపునిండించుకొన్నాను. ఆమె నాకు రెండు పట్టువస్త్రములును కర్ణాభరణమునుగూడ నిచ్చినది. ఇప్పుడువెళ్ళి నాప్రియమిత్రుని దర్శించెదను. (అని కొంచెము నడుచుచున్నాఁడు.)

సుసం—— (కన్నీరువిడుచుచు వేగముగావచ్చి) అయ్యా! వసంతకా! ముహూర్తమాత్రము నిలువుము.

వసం——(చూచి) ఏమి? సుసంగతా! ఇక్కడ నీవెందు కేడ్చుచున్నావు? సాగరిక కేమియు నపాయము సంభవించలేదుగదా?

సుసం—— అయ్యా! వసంతకా! నేనది నివేదించుటకే వచ్చినాను. భీతురాలయిన యామెను దేవిగా రుజ్జయినికిఁ బంపినట్లు ప్రవాదము గలుగఁజేసి యర్ధరాత్రియం దెందుఁ దీసికొనిపోయినారు. ఆమె యెక్కడకు పంపఁబడినదో తెలియదు.

వసం—— (తొందరపాటుతో) హా సాగరికా! హా! అసామాన్యరూపశోభావిభవా! హా! మృదుభాషిణీ! నీవిప్పుడెక్కడున్నావో నాకు మాఱుపలుకుము. దేవిగారు చేసినపని మిక్కిలి దయారహితముగా నున్నది.

సుసం—— అయ్యా వసంతకా! ఇదిగో రత్నమాల. ఆమె జీవితమునందు నిరాశురాలయి పూజ్యుఁడయిన వసంతకునకిమ్మని యీ రత్నహారమును నాచేతికిచ్చినది. ఇదిగో దీనిని పుచ్చుకొమ్ము.

వసం—— (శోకముతో కన్నీరువిడుచుచు కన్నులనద్దుకొని) ఓసీ! ఇట్టివేళలో దీనిని పుచ్చుకొనుటకు నాచేతు లెట్లాడును? (అని యిద్దఱు నేడ్చుచున్నారు.)

సుసం—— (చేతులుజోడించుకొని) అయ్యా! ఆమెయం దైన ననుగ్రహముంచి, అంగీకరింపుము.

వసం——(కొంచెముచింతించి) కానిమ్ము. దీనిని తీసికొనివెళ్ళి సాగరికావిరహదుఃఖితుఁ డయియున్న ప్రియమిత్రునినైన నూఱడించి యతనికి వినోదమును గలిగించెదను.

సుసం——(వసంతకునిచేతిలో రత్నహారమును పెట్టుచున్నది.)

వసం—— (పుచ్చుకొని చూచి విస్మయతో) సుసంగతా! ఇటువంటి యమూల్యాలంకారమామె కెక్కడనుండివచ్చినది?

సుసం—— అయ్యా! నాకును కుతూహలముగలిగి యామెకీప్రశ్నయే వేసితిని.

వసం—— ఆమె యేమనిచెప్పినది?

సుసం—— అప్పుడామె మీదుచూచి నిట్టూర్పువిడిచి, సుసంగతా నన్నిప్పుడాకథయేల యడిగెదవని యేడ్వమొదలుపెట్టినది.

వసం—— ఆమెచెప్పకపోయినను, సామాన్యజనులకు దుర్లభమైన యీహారమామెకుఁ

గలిగియుండుటచేతనే నిస్సందేహముగా నామె మహావంశ సంభూతరాలయి యుండవలెను. సుసంగతా! నాప్రియమిత్రుఁ డిప్పుడెక్కడనున్నాఁడు?

సుసం— అయ్యా! రాజుగారు దేవిగారిగృహమునుండివచ్చి యదె స్ఫటికశిలామండపమున నధిరోహించియున్నారు; నీవక్కడకు వెళ్లుము. నేనును వాసవదత్తాదేవి పరిచర్యనిమిత్తమయి వెళ్ళెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

[అప్పుడు పీఠముమీఁదఁగూరుచుండి రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

రాజు— (ఆలోచించి)

చ. కపటపుబాసలం బ్రియముగప్పుడు మాటలఁ జిత్తవృత్తికిన్
గృపయొదవించు వర్తనల నిండగుసిగ్గునఁ గాళ్ళవ్రాలుటన్
నిపుణసఖీసుబోధముల నెమ్మది కోపముపోదురాణికిన్
జపలతరస్వకీయ నయనంబుల నీటనుబోలె నేమిటన్.

(విచారముతో నిట్టూర్పువిడిచి) ఇప్పుడింతవఱకు దేవినే శాంతపఱుచుచుంటిని కేవలమును సాగరికావిషయమయిన చింతయే నన్ను బాధించుచున్నది. ఎట్లన—

గీ. మించునను రాగమునఁ గౌఁగలించినపుడు
మరుఁడు తొలుతవేసిన బాణమార్గమునను
నంబురుహగర్భ సుకుమారగాత్రైనకాంత
చని మదీయహృద్గత యయ్యెనని తలంతు.

(ఆలోచించి) నాయీయాటకునికిపట్టు వసంతకుఁడు; అతఁడు దేవిచే కట్టఁబడి యున్నాఁడు. ఇఁక నేనెవరిముందఱఁ గన్నీరువిడుతును? (అనినిట్టూర్పు విడుచుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు వసంతకుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

వసం—(వెళ్ళిచూచి విస్మయముతో) నిరంతర మనోవేదనచేత చిక్కినవాఁడయ్యును, శ్లాఘనీయమయిన లావణ్యముతో నుదయించిన రెండవచంద్రునివలెనే నాప్రియ సఖుఁడదె యధికతరముగా ప్రకాశించుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి నేనాయనవద్దకు వెళ్లెదను. (అని చేరఁబోయి) ఓ మిత్రుఁడా! నీకు శుభమగుఁగాక! నీవదృష్టవంతుఁడవు. దేవిగారిచేతఁ జిక్కినవాఁడనయ్యును మరల నేను నిన్నీకన్నులతోఁ జూడఁగాంచితిని.

రాజు— (చూచి హర్షముతో) ఓహో! నా వసంతకుఁడు నాకు లభించినాఁడు. మిత్రుఁడా! నాకు నీకౌఁగిలియిమ్ము.

వసం—(కౌఁగిలించుకొని) ఓ మిత్రుఁడా! దేవిగారిచే నేననుగ్రహింపఁబడినాఁడను.

రాజు—నీవు దేవిగారి యనుగ్రహమును పొందినసంగతి నీవేషమే చెప్పుచున్నది కాబట్టి ఇప్పుడు సాగరికావృత్తాంతమును జెప్పుము.

వసం—(వెఱఁగుపాటుతో క్రిందుమాచుచు కూరుచున్నాఁడు.)

రాజు—మిత్రుఁడా! ఏమి చెప్పకున్నావు.

వసం—అప్రియమును నీకు చెప్పఁజాలను.

రాజు—(తొందరతోను తొట్రుపాటుతోను) మిత్రుఁడా! అప్రియమేలాగు? ఏమి? నిజముగానే యామె ప్రాణమువిడిచినదా? హాప్రియురాలా! సాగరికా! (అని మూర్ఛపోవుచున్నాఁడు.)

వసం—(తొట్రుపాటుతో) ప్రియమిత్రుఁడా! ఊఱడు మూఱడుము.

రాజు—(మూర్ఛ తేఱి కన్నీటితో)

గీ. వేగ,ప్రాణములార! నన్విడిచిమీరు
పొందుదక్షిణమునకు నాబుద్ధి వించు.
వేగఁబోరేని, మిమ్మామె వెడలలాగు;
దవ్వుగానేగు నిప్పుడా దంతిగమన.

వసం—మఱియొకవిధముగాఁ దలఁపఁబోకుము. భీతురాలయినయామెను దేవిగారుజ్జయనీనగరమునకుఁ బంపిరని విన్నాను. అందుచేత నేనప్రియమని చెప్పినాను.

రాజు—ఏమీ! ఉజ్జయినికి పంపినదా? రాణి యేమియు నాతోఁజెప్పకయే చేసినది! మిత్రుఁడా! ఈసంగతి నీతో నెవరుచెప్పినారు?

వసం—సుసంగత. అంతేకాక యెందునిమిత్తమో కాని యామె యీరత్నమాలను నాచేతికిమ్మని పంపినది.

రాజు—మఱి యెందునిమిత్తము! నాకూఱటకలుగునిమిత్తమే. కాఁబట్టి, మిత్రుఁడా! అది యిటు తెమ్ము.

వసం—(ఇచ్చుచున్నాఁడు.)

రాజు—(పుచ్చుకొని చూచి రత్నమాలను హృదయమునందుంచుకొని) ఆహాహా!

గీ. పూర్వమామె కంఠాశ్లేషమునఁ జెలఁగి
యిపుడు ప్రభ్రష్ట యయియుంట నెంచిచూడ
రత్నమాల తుల్యావస్థరహినహించి
సఖియగుచు నాకు నూఱట సలుపుచుండు.

మిత్రుఁడా! ఇది నీకంఠమున గిఁపుము. దీనిని జూచుచునైనను నేను స్వాస్థ్యముతో నుండెదను.

వసం—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అనికంఠమున ధరించుకొనుచున్నాఁడు)

రాజు—(కన్నీటితో నిట్టూర్పు విడిచి) మిత్రుఁడా! ప్రియురాలి పునర్దర్శనము దుర్లభము!

వసం—(భయముతో దిక్కులు చూచి) ఈమాట బిగ్గఱగా ననకుము. ఇక్కడ దేవిగారి పరిచారికలెవ్వరైనను తిరుగుచుందురు.

[అప్పుడు వసుంధరయను వేత్రహస్త ప్రవేశించుచున్నది.]

వసుం—(దగ్గఱగావచ్చి) మహాప్రభూ! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! రుమణ్వంతుని మేనల్లుఁడయిన విజయవర్మ దేవరవారికేదో నివేదించుటకయి వచ్చి వాకిట నిలిచియున్నవాఁడు.

రాజు—వసుంధరా! వేగిర మతనిని పిలుచుకొనిరా.

వసుం—దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారముగాఁ జేసెదను. (అనివెళ్ళి విజయవర్మతో మరలఁ బ్రవేశించి) విజయవర్మా! అరుగో రాజుగారు! ఆయనదర్శనము చేసికొమ్ము

విజయ—(సమీపమునకువచ్చి) దేవా! మీకు విజయమగుఁగాక! విజయమగుఁగాక! రుమణ్వంతుని విజయముచేత దేవరవారదృష్టవంతులు.

రాజు—(సంతోషముతో) విజయవర్మా! కోసలరాజు జయింపఁబడినాఁడా?

విజయ—దేవరవారియనుగ్రహమువలన.

రాజు—మేలు! రుమణ్వంతా! మేలు! అచిరకాలములోనే మహాకార్యమును సాధించితివి!— విజయవర్మా! మాకు వినవేడుకగా నున్నదిగనుక, ఆకథ సవిస్తరముగా వినిపింపుము.

విజ—దేవరవారు చిత్తగించవలెను. దేవరవారి యాజ్ఞచొప్పున మేమిక్కడనుండి కొన్ని దినములలోనే యనేక గజతురగ పదాతులచేత ననివార్యమయిన గొప్ప సేనాసమూహము గూర్చుకొని వెళ్ళితిమి. రుమణ్వంతుఁడు వింధ్యదుర్గమునందున్న కోసలపతియొక్క ద్వారముననిలిచి, సేనలతో ముట్టడివేయుట కారంభించెను.

రాజు—తరువాత తరువాత.

విజ—అప్పుడు కోసలేశ్వరుఁడును అతిదర్పముచేత రుమణ్వంతునివలని పరాభవమును సహింపలేక, గజసమూహ బాహుళ్యమయిన తనసైన్యమునంతను యుద్ధమునకు సిద్ధముచేసెను.

వసం—నాహృదయము కంపమొందుచున్నది. వేగిరము చెప్పు.

రాజు—అనంతరము.

విజ—అతఁడు కృతనిశ్చయుఁడయి,

మహాస్రగ్ధర. సమగంబున్ జేయువింధ్యాచలము వెడలి, కాంచనమ్మదేభాళియుక్ విం
ధ్యము వేఱొక్కండనంగా దశదిశలలమన్, తత్క్షణం బేపదాతిక్
గుమిగాఁ ద్రొక్కించి యేనుంగులవితతులచేఁ, గూల్పఁగా బాణవృష్టి
న్సమహోగ్రుండై రుమణ్వంతుండు రిపుకడిమిన్ జూచి రెట్టింపుధాటిన్.

కవిసె నప్పుడు మఱియును—

చ. శిరసులు బాణఘాతములచేత శిరస్త్రచయంబుతోఁ బడన్
శరములు తాఁకి గాయములజాడను రక్తము కాలువాఱఁగా
సరభసలీల శస్త్రకవచంబుల తాఁకున నగ్ని పుట్టఁగా
దురమొనరించెఁ గోసలుఁడు దూలి ప్రధానబలంబు రూపఱన్.

రాజు— ఇదియేమి? మనబలంబులుసహితము భగ్నములగుచున్నవి!

విజ— గీ. మనరుమణ్వంతుఁడొక్కఁడు మొనసి తాఁకి
కుంజరస్థుఁడై పోరాడు కోసలేంద్రు
నుత్తమాంగంబు ఖండించె నొక్కపెట్ట
నిశిత విశిఖశతంబులు నిగుడఁజేసి.

వసం— జయముకలిగినది! జయముకలిగినది! మనకే జయముకలిగినది! (అని గంతులు వేయుచున్నాఁడు.)

రాజు— మేలు! కోసలరాజా! మేలు! శత్రువులుసహితమీప్రకారముగా నీపౌరుషము వర్ణించుచుండుట నీవుమృతుఁడవయ్యును శ్లాఘ్యుఁడవే. తరువాత; తరువాత.

విజయ— దేవా! అనంతరము రుమణ్వంతుఁడును కోసలదేశ పరిపాలనమునకయి నాజ్యేష్ఠభ్రాతయయిన సంజయవర్మను నిలిపి, గాయపడిన గజబాహుళ్యముగల సేనవంతను వెంటనడిపించుకొని, మెల్ల మెల్లఁగా వచ్చుచున్నాఁడు.

రాజు— వసుంధరా! యౌగంధరాయణుని కడకుఁబోయి ప్రియవార్త చెప్పినందున కీతనికి మేము బహుమతి నిమ్మన్నామని చెప్పు.

వసుం— దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని విజయవర్మతోఁగూడ నిష్క్రమించుచున్నది.)

[అప్పుడు కాంచనమాల ప్రవేశించుచున్నది.]

కాంచ— 'ఓసీ! కాంచనమాలా! నీవువెళ్ళి యీమైంద్రజాలికుని రాజుగారిదర్శనము చేయించు' మని దేవిగారు నాకాజ్ఞయిచ్చిరి. (అని కొంచెమునడిచి చూచి) అదిగో రాజుగారు, ఆయనదగ్గఱకు వెళ్లెదను. (దగ్గఱకువెళ్ళి) దేవరకు జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! దేవా! ఉజ్జయినీనగరమునుండి సంవరణసిద్ధియను

నైంద్రజాలికుఁడు వచ్చియున్నాఁడని దేవిగారు తమతో విన్నవించుచున్నారు. దేవరవారాతనికి దర్శనమిత్తురుగాక!

రాజు— మాకు వేడుకగా నున్నది. ఇప్పుడైంద్రజాలికుని శీఘ్రముగా తీసికొనిరమ్ము.

కాంచ— దేవరవారి యాజ్ఞ చొప్పునఁ జేసెదను. (అని వెళ్ళి నెమలి పింఛము చేతఁబట్టుకొనియున్న యైంద్రజాలికునితోఁగూడమరలప్రవేశించుచు)— అయ్యా! రండి రండి.

సంవరణ— (వచ్చుచున్నాఁడు.)

కాంచ— అదుగో ప్రభువువారు. వారిసన్నిధికివెళ్ళుము.

సంవ— (దగ్గఱకువెళ్ళి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! (నెమలిపింఛము నాడించుచు నవ్వుచు)

గీ. ఇంద్రజాల నామముగల్గె నెవనివలన
నట్టియింద్రుని చరణంబు లాశ్రయింతు
విజితయశుఁడయి మఱి జాలవిద్యలకును
గురువయినయట్టి శంబరుఁ గొలుతునేను.

దేవా! ఏమికావలెను?

గీ. అవనిమీఁదను జంద్రుఁడో, దివినినగమొ,
జలములోనగ్నియో, ప్రదోషంబొపగలొ,
ప్రభువువారికి దేనిపైవాంఛగలదొ
యదియసిద్ధించు నానతీయంగవలయు.

గీ. హరిహర బ్రహ్మలాదిగా నఖిలసురల
మింటఁజూపింతునిప్పుడ మీకు నేను
సిద్ధవిద్యాధరామర స్త్రీసమూహ
నృత్యమును మీరు చూడుఁడీ నింగిమీఁద.

వసం— మిత్రుఁడా! జాగ్రత్తగానుండుము. ఇటువంటి గర్వముగలవానికి సర్వము సంభావ్యమేయగును.

సంవ— దేవా! పలుమాటలేల? దేవరవారు మనసులో నెవ్విని చూడఁగోరుదురో దానినెల్లను నాగురువుయొక్క మంత్రప్రభావముచేతఁ జూపఁగలను.

రాజు— ఓయీ! దేవివచ్చినదాఁక నుండుము— కాంచనమాలా! దేవిగారికడకుఁ బోయి "యీయైంద్రజాలికుఁడు నీవాఁడు; ఈప్రదేశము విజనముగా చేయఁబడినదిగనుక రమ్మ"నిచెప్పు. ఆమెతోఁగలిసియే మేమీవినోదమును జూచెదము.

కాంచ—ఏలినవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అనివెళ్ళి వాసవదత్తా సహితముగా మరల ప్రవేశించుచున్నది.)

వాస— కాంచనమాలా! ఉజ్జయినీనగరమునుండి వచ్చినాఁడన్నమాత్రముచేతనే నాకా యైంద్రజాలికునియందు పక్షపాతము కలుగుచున్నది.

కాంచ—పుట్టినింటివంకవాఁడుగనుక దేవిగారిచే నితఁడాదరింపఁబడఁదగినవాఁడు. దేవీ! రమ్మురమ్ము. (అనినడచుచు) అరుగో రాజుగారు. సమీపమునకు వెళ్లుము.

వాస— (దగ్గఱకువెళ్ళి) భర్తా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

రాజు— దేవీ! ఇతఁడు బహువాక్యములు పలికినాఁడు. కాఁబట్టి యిక్కడనే కూరుచుండి యిది చూతము.

వాస—(కూరుచున్నది.)

రాజు—ఓయీ! వివిధములయిన నీయింద్రజాలములను గనఁబఱుపుము.

సంవ—దేవరవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని బహువిధముల చిందులు త్రొక్కుచు నెమలిపింఛము నాడించుచు "హరిహరబ్రహ్మ" లను పద్యమునుమరలఁ జదువుచున్నాఁడు! అప్పుడందఱును విస్మయపడి చూచుచున్నారు.)

రాజు—(పయివంకఁజూచి పీఠమునుండిలేచి) ఆశ్చర్యము!

వసం—ఆశ్చర్య!ము ఆశ్చర్యము!

రాజు—దేవీ! చూడుము—

సీ. పద్మాసనస్థుఁడై బ్రహ్మదేవుండదె యొకచోట వెలుఁగొందుచున్నవాఁడు
శంకరుండల్లదె చంద్రకళావతంసుండయి యొకవంక సొబగుమీఱు
దైత్యారియతఁడె గదాచక్రఖడ్గకార్ముకములతో నాల్గుభుజములందు
నైరావతంబెక్కి యతఁడెదేవేంద్రుండు తిన్నఁగాఁ గన్పడుచున్నవాఁడు
చరణములనూపురములు సుస్వరములీన
దేవతాసుందరులతోడ దివమునంగుఁ
దక్కగలయట్టి యమరబృందంబులివిగొ
నృత్యమొనరించెదును గడు నేర్పుమీఱ.

వాస— ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

వసం— ఐంద్రజాలికా! మేలుమేలు! నీవు నీనేర్పునంతనుఁ గనఁబఱిచితివి! (రహస్యముగా) ఓరితొత్తుకొడుకా! ఐంద్రజాలికా! ఈచూపఁబడిన దేవతలతోడను, అప్సరసలతోడను మాకుపనియేమి? ఈయనను సంతోషపెట్టఁ గలుగుదువేని, సాగరికను జూపుము.

[అప్పుడు వసుంధర ప్రవేశించుచున్నది.]

వసం— (రాజసమీపమునకు వచ్చి) దేవా! జయ మగుఁగాక! జయ మగుఁగాక! మంత్రియైన యౌగంధరాయణుఁడు దేవరవారి చరణసన్నిధానమున "సింహళేశ్వరుండయిన విక్రమబాహుభుచేతఁ బంపఁబడిన యాతని ప్రధానమంత్రియగు వసుభూతి మనకంచుకియైన బాభ్రవ్యునితోఁగూడ వచ్చియున్నాఁడు; ఆతనికీమంచిముహూర్తముననే యేలినవారు దర్శనమియ్యఁదగును. నేనును కార్యశేషమును ముగించి దర్శనమునకు వచ్చెదను". అని విన్నపము చేయుచున్నాఁడు.

వాస— దేవా! కొంచెమునేపింద్రజాలమును చాలింపనియమించి, మాపినతండ్రిగారి యొద్దనుండి ప్రధానమంత్రియైన వసుభూతి వచ్చియున్నాఁడు గనుక ముందుగా దేవరవారాతనికి దర్శనమియ్యవలెను.

రాజు— దేవి చెప్పినట్లు చేసెదను. (ఇంద్రజాలికునిగూర్చి) ఓయీ! నీవిప్పుడు కొంచెము తాళుము.

సంవ— (మరల పింఛముత్రిప్పుచు) దేవరవారి యాజ్ఞాప్రకారము చేసెదను. (అని వెళ్లుచు) దేవరవారవశ్యముగాఁ జూడఁదగినది నావద్ద నింకనొక్క వేడుక మాత్రమున్నది.

రాజు— మేమది తరువాతఁ జూచెదము.

వాస— కాంచనమాలా! ఈతనిని తీసికొనివెళ్ళి పారితోషిక మిప్పింపుము.

కాంచ—దేవిగారాజ్ఞాపించినట్లుచేసెదను.(అనియింద్రజాలికునితోఁగూడవెళ్లుచున్నది)

రాజు— (వసంతకునివంకతిరిగి) నీవెదురుగావెళ్ళి వసుభూతిని తీసికొనిరమ్ము.

వసం— దేవర యానతిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని వెళ్లుచున్నాఁడు)

[వసంతకుఁ డెదురుగా వెళ్ళి తీసికొనిరాఁగా వసుభూతియు బాభ్రవ్యుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.]

వసం— మంత్రివరా! రమ్మురమ్ము.

వసు—(అంతటను గలయఁజూచి) ఆహా! ఉదయనమహారాజు ప్రభావము!

సీ. విజయగజంబుల వీక్షించియుందుగా ముఖశాలవాకిట మోదమంది
తరువాతనుత్తమ తురగచయంబులఁ గన్నులపండువు గాఁగఁ జూచి
యావలఁగడుశ్రావ్యమౌ గానరవమున కాత్మలోనెంతయు హర్షమొంది
యటుపిమ్మటను దర్శనార్థమువేచెడి క్ష్మాతలపతులతో క్షణమునిలిచి
వాకిటనె సింహళేశ్వరు వైభవంబు
నెల్లమఱచితి క్షణములో నిప్పుడేను

ద్వారగతుఁడనై కౌతుకగౌరవమున
గ్రామ్యగతినైతి నగరెప్డు కననియట్లు.

బాభ్రి — వసుభూతీ! చిరకాలమున కిప్పుడు ప్రభువును జూడఁగలవను సంతోషాతిశయముచేత నేదో క్రొత్తయవస్థ ననుభవించుచున్నాను. ఎట్లన —

చ. ముదిమినిబుట్టుకంపము ప్రపూర్ణభయంబున వృద్ధిగాంచెడున్
గదరెడుఁజీకటుల్ మసక గ్రమ్మినదృష్టికి బాష్పవారిచే
న్గదలికఁబెంచె గద్గదిక నాదగుస్పష్టముకాని వాణికిన్
ముదిమికిసాయ మయ్యెడును భూధవుఁజూచెడు వేడ్క నాకిటన్.

వసం — (ముందుకువచ్చి) మంత్రివరా! రమ్ము రమ్ము.

వసు — (వసంతకుని మెడలో రత్నహారము చూచి రహస్యముగా) బాభ్రవ్యా! ఇది మనము బయలుదేరినప్పుడు మా రాజుగారు తమకొమార్తెకిచ్చిన రత్నమాలలాగున నే యున్నది.

బాభ్రి — అమాత్యా! పోలిక యాలాగున నేయున్నది. ఆ మెహారము వసంతకునకెట్లు వచ్చినదో యడిగి తెలుసుకొనెదను.

వసు — బాభ్రవ్యా! అడుగవలదు. గొప్పరాజులవద్ద బహురత్నము లుండును గనుక, దానినిపోలినదిమఱియొకభూషణముండుటదుర్లభముకాదు. (అనినడచుచున్నాఁడు)

వసం — (రాజునుద్దేశించి) వత్సరాజా! అడుగో మంత్రి ఎదురుగా వెళ్లుము.

వసు — (దగ్గఱకువెళ్లి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

రాజు — (లేచి) అభివాదముఁ జేయుచున్నాను.

వసు — దేవరకు గొప్పశ్రేయస్సు కలుగును గాక!

రాజు — మంత్రికి పీఠముపీఠము!

వసం — (పీఠముతెచ్చి) అమాత్యా! ఇదిగో పీఠము కూరుచుండుము.

వసు — (కూరుచున్నాఁడు.)

బాభ్రి — దేవా! బాభ్రవ్యుఁడు ప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.

రాజు — (వీపుమీఁదచేయివైచి) బాభ్రవ్యా! ఇక్కడ కూరుచుండుము.

బాభ్రి — (కూరుచుండి) దేవీ! బాభ్రవ్యుఁడు ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు.

వసం — అమాత్యా! అదిగో వాసవదత్తాదేవి ప్రణమిల్లుచున్నది.

వాస — అయ్యా! నమస్కారము చేయుచున్నాను.

వసు — దేవీ! వత్సరాజతో తుల్యుఁడయిన సుపుత్రుని గనుము. (అందఱును కూరుచున్నారు)

రాజు—అయ్యా! వసుభూతీ! మహానుభావుఁడయిన సింహళేశ్వరునకు కుశలమా?

వసు—(పయివంకఁజూచి నిట్టూర్పువిడిచి) దేవా! మందభాగ్యుఁడనయిన నేనిప్పు డేమని చెప్పుటకును తెలియకున్నది. (అని క్రిందుచూచుచున్నాఁడు.)

వసం—(తనలో)ఇతఁడేమి చెప్పునో తెలిసికొనలేకున్నాను.

వాస—(విషాదముతో తనలో) అయ్యో! వసుభూతి యిప్పుడేమిచెప్పునోగదా,

రాజు—వసుభూతీ! ఈవిధముగా నీవేల వ్యాకులపడుచున్నావో నాకుఁజెప్పుము.

బాభ్రవ్యు—(రహస్యముగా) అలస్యమేల? చెప్పఁదగినదేమో యిప్పుడేచెప్పివేయుము

వసు—(కన్నీటితో) దేవా! చెప్పుటయశక్యమేయయినను మందభాగ్యుఁడ నయిన నేను దేవరవారికి విన్నవించెదను. సింహళేశ్వరుని కొమార్తె సౌభాగ్యవతియగు రత్నావళి నేరాజుతనభాగ్యముచేత వివాహమాడఁగాంచునో యాతఁడు సార్వభౌముఁడగునని యొకసిద్ధుఁడానతిచ్చెను.

రాజు—తరువాత; తరువాత,

వసు—సిద్ధాదేశమునందలి విశ్వాసముచేత యౌగంధరాయణుఁడు దేవరవారి నిమిత్తము పలుమారు ప్రార్థించినను వాసవదత్తకు మనఃఖేదము కలుగునని సింహళేశ్వరుఁడామెనిచ్చుట కొప్పుకొనకపోయెను.

రాజు—(రహస్యముగా) దేవీ! నీపినతండ్రిమంత్రి యిప్పుడేమి యీలాగున నబద్ధము చెప్పుచున్నాఁడు?

వాస—(ఆలోచించి) ప్రాణేశ్వరా! ఇక్కడనెవరబద్ధమాడుచున్నారో నేను తెలియజాలను.

వసం—ఆమె కేమిసంభవించినది?

వసు—అనంతరము లావణకమునందు వాసవదత్తాదేవి కాలి చచ్చిపోయినదని జన ప్రతీతిని కలిగించి, సింహళేశ్వరునికడకు బాభ్రవ్యునిబంపి యాకన్యనిమ్మని మరల నడిగించెను. తరువాత మారాజు కొంతచింతించి, దేవరవారికోడి తమసంబంధము లోపించరాదని యారత్నావళిని దేవరవారికిచ్చుటకుఁ బంపఁగా, మేమామెను వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చునప్పుడు సముద్రములో నోడపగిలి యామెమునిఁగిపోయినది. (అని యేడ్చుచు తలవంచుకొనుచున్నాఁడు.)

వాస—(కన్నీటితో) అయ్యో! నేను చెడితిని! హా! మందభాగ్యురాలా! హా! సోదరీ! రత్నావళీ! నీవిప్పు డెక్కడనున్నావు? నాకుప్రతివచనమిమ్ము.

రాజు—ఊరకుండుము. ఊరకుండుము. దైవగతి మనకు దురవగాహము. ఓడపగిలి మునిఁగి

పోయినవారును మరల లేచివత్తురనుటను నీవు వీరే నిదర్శనముగా నున్నారు.?
(అని వసుభూతి బాభ్రవ్యులను జూపుచున్నాఁడు.)

వాస—ప్రాణేశ్వరా! అట్లేయగును గాక! నాకంతటి భాగ్యమేలాగు నఁ గలుగును

రాజు— (రహస్యముగా) బాభ్రవ్యా! దీనివాస్తవమేమి? నాకేమియు తెలియకున్నది.

బాభ్ర— దేవా! వినుండి.

[తెరలోపల గొప్ప కలకలము.]

ఉ. జ్వాలలగుంపు హర్మ్యముల బంగరుశృంగపు టంచునంటఁగాఁ
గీలలనిండువేఁడిమి నొగింబుపుఁదోఁటల కెట్లువాఁడఁగా
నీలపుయోద శోభనిడ నెక్కొనిధూమము కృత్రిమాద్రికిన్
స్త్రీలతలంక నంతిపురిఁ జేరెహుతాశ్తుఁగ నగ్నియయ్యెడన్.

గీ. లావణకముచెంత దేవి కాలిగతించె
నన్న యాప్రవాద మరియు నిపుడు
సత్యమౌననంగ జ్వాలాసమూహంబు
పొడవియొకట నంతిపురిని గ్రమ్మె.

[అందఱును తొందరపడి చూచుచున్నారు.]

రాజు— అంతఃపురమున నగ్ని పుట్టినదాయేమి? (తొట్రుపాటుతో లేచి) అయ్యో!
వాసవదత్త కాలిపోయినదేమో! హా వాసవదత్తా! హా ప్రియురాలా!

వాస—ఇదియేమివిభ్రాంతి? నేను మీపార్శ్వముననే యున్నాను. ఓరాజా! కాపా
డుము. కాపాడుము.

రాజు— దేవీ! తత్తరపాటువలన పార్శ్వస్థురాలవయియున్నను నిన్ను చూడలేక
పోయితిని! (అని యామెచేయిపట్టుకొని) దేవీ!ఊఱడుము.

వాస—ప్రాణేశ్వరా!ఈమాట నన్నుఁగూర్చి నేనుచెప్పలేను. దయమాలినదాననయి
నేనక్కడ సాగరికను గొలుసులువేసి కట్టిపెట్టి యుంచినదానను. అది విపత్తు
నొందుచున్నదిగనుక దానినికాపాడుము.

రాజు—ఏమీ! సాగరిక విపత్తులోనున్నదా? అక్కడకు వెళ్లెదను.

వసు— దేవా! ఏమి? నిష్కారణముగా మిడుతవలె నగ్నిహోత్రముమీఁదికుఱక
సాహసించుచున్నావు?

బాభ్ర— దేవా! వసుభూతి యుక్తమయిన మాట చెప్పినాఁడు.

వసం—(రాజు నుత్తరీయముతో పట్టుకొని) మిత్రుఁడా! సాహసముచేయకుము.

రాజు—(ఉత్తరీయమును లాగుకొని) ఓరిమూర్ఖుఁడా! సాగరిక విపత్తునొందుచున్నది.

ఇప్పుడును నేను ప్రాణములను దాఁచుకొందునా? (అని యగ్నిప్రవేశము నభినయించి పొగలో బాధపడుచున్నట్లభినయించుచున్నాఁడు.)

బాభ్ర— ఏమి? ఈస్వల్పవిషయమున భరతకుల మింతటితో నశింపవలసినదా? వట్టి మాటలతో నేమిప్రయోజనము? నేనును స్వామిభక్తికిఁ దగినట్లు నడచెదను.

రాజు— చ. జ్వలన! ప్రశాంతిఁబొందుము ప్రశాంతినిబొందుము; ధూమమార్పుమీ;
నిలువక మంటగుంపులను నీవిటులేటికిఁ జేర్చెదేవు మైఁ
దలఁపఁ బ్రియావియోగ శిఖిదగ్ధుఁడఁగాక చెలంగునన్ను నీ
విలనిఁక నేమిచేయఁగల వీప్రళయాగ్నిశిఖాసమృద్ధిచేఁ.

వాస— ఏమీ! దుఃఖభాజనమైన నావచనముచేతనే ప్రాణేశ్వరునకీవిధావస్థ సంభవించినది! ఇక్కడనుండి నేనేమిచేయుదును? నేనును ప్రాణేశ్వరునితోడనే చనియెదను

వసం— అమ్మా! నేను నీకు ముందుగా దారితీసెదను.

వసు— ఏమీ! వత్సరాజు వహ్నిలోనే ప్రవేశించినాఁడు! రాజపుత్రికయొక్క విపత్తునుజూచి యిక్కడనే దేహమువిడుచుట నాకును యుక్తము.

బాభ్ర— హా! మహారాజా! ఏమి? నిష్కారణముగా భరతకులమునకు సంశయస్థితిని దెచ్చిపెట్టినావు! నేను ప్రభుభక్తికిఁదగినట్లు ప్రవర్తించెదను. (అని యందఱును అగ్నిప్రవేశమును నటించుచున్నారు.)

రాజు— (కుడిభుజ మదరుట చూచి) ఈయవస్థలోనున్న నాకు దీనివలన నేమిఫలము కలుగును? (ముందుకుచూచి హర్షముతోడి తత్తరపాటుతో) అదిగో వహ్నిజ్వాలలు సమీపింపఁగా సాగరిక కనఁబడుచున్నది. నేను వేగిరము వెళ్ళి యామెను కాపాడెదను.

[అప్పుడు సంకెళ్ళతో సాగరిక ప్రవేశించుచున్నది.]

సాగ— (అంతటను గలయఁజూచి) నాభాగ్యముచేత నగ్నిహోత్రుఁడంతటను ప్రజ్వరిల్లుచున్నాఁడు. ఇప్పుడు నాకు దుఃఖావసానము కలుగును.

రాజు— (వేగముగా చేరఁబోయి) ఓప్రియురాలా! ఏమి? ఇప్పుడు సహితము ప్రాణము నుపేక్ష సేయుచున్నావు!

సాగ— (రాజునుజూచి తనలో) ఏమీ! నాప్రియతమునిజూచి మరల నాకు జీవితాశ కలుగుచున్నది! (ప్రకాశముగా) భర్తా! రక్షింపుము; రక్షింపుము.

రాజు— ఓసి పిఱికిదానా! భయపడకుము.

గీతపద్యము— క్షణము సహియింపు మీనూమసంచయంబు;
(ముందువంకఁజూచి) అకట! మండెడు స్తనగళితాంశుకంబు;

(నిపుణముగాఁజూచి) తలఁకెదేటికి? సంకిల్గ దాల్ప నేల?
వడిగ నినుఁగాతు; నన్నీవు పట్టుకొమ్ము.

(అని కంఠమును కౌఁగిలించుకొని కన్నులుమూసికొని స్పర్శసుఖము నభినయించుచు) ఆహా! నాసంతాపమంతయు క్షణములో పోయినది! ఓ ప్రియురాలా! ఊఁఅడుము; ఊఁఅడుము.

గీ. సుదతిరో! నిన్ను స్ఫుటముగాఁ జుట్టుకొనియు
నగ్నిహోత్రుఁడు నిను గాల్పఁ డయ్యెనిపుడు;
తలఁచిచూడంగ నాతని తాపమునును
నీదు స్పర్శయె వారియించు నిక్కముగను.

(కన్నులు తెఱచిచూచి) ఓహో! మహాశ్చర్యము! ఈ యగ్నిహోత్రి మేమయిపోయినది? అంతఃపురముయొక్క యిప్పటియవస్థ యేమయినది? (వాసవదత్తను జూచి) ఏమి? ఈ మెయవంతిరాజతనయా?

వాస—(సంతోషముతో రాజుశరీరమును తడవిచూచుచు) ప్రాణేశ్వరా! భాగ్యవశమున మీ రక్షతశరీరులుగా నున్నారు.

రాజు—ఇతఁడు బాభ్రవ్యుఁడా?

బాభ్రవ్య—మహారాజ! మీకు జయమగుఁగాక! పుణ్యవశమున దేవర తిన్నగానుండుటచేత మేము మరల ప్రాణములుగలవార మయితిమి.

రాజు—ఇతఁడు వసుభూతియా?

వసు—దేవా! అదృష్టముచేత వర్ధిల్లుచున్నావు.

రాజు—మిత్రుఁడా!

వసు—దేవరకు జయమగుఁగాక!

రాజు—(ఆలోచించి వితర్కముతో) ఇది స్వప్నమా? మతిభ్రమా? లేక యింద్రజాలమా?

వసు—మిత్రుఁడా! సందేహింపఁబనిలేదు. ఇది యింద్రజాలమే. తొల్తుకొను కానైంద్రజాలికుఁడు వెళ్లునప్పుడు దేవరవారింకొకవినోదము నవశ్యముగాఁజూడవలెనన్నాఁడు. అదేయిది.

రాజు—దేవీ! నీమాటనుబట్టి సాగరిక నిప్పుడీవలకుఁ దీసికొనివచ్చినాఁడను.

వాస—(నవ్వి) ప్రాణేశ్వరా! నాకంతయుఁ దెలియును.

వసు—(సాగరికనుజూచి రహస్యముగా) బాభ్రవ్యా! ఈమె మన రాజపుత్రికవలె నున్నది.

బాభ్ర—అమాత్యా! నాకును అలాగుననే కనఁబడుచున్నది.

వసు—(ప్రకాశముగా రాజుతో) దేవా! ఈకన్యక యెక్కడిది?

రాజు—దేవి యెఱుఁగును.

వసు—దేవీ! ఈకన్యక యెక్కడిది?

వాస—అమాత్యా! ఈచిన్నది సముద్రమున దొరికెనదనిచెప్పి మంత్రియైన యౌగంధరాయణుఁడు నాకొప్పగించినాఁడు. అందుచేతనే యిది సాగరిక యనఁబడుచున్నది.

రాజు—(తనలో) ఏమి? యౌగంధరాయణుఁడు నాతోఁ గొంచెమయినను జెప్పక పోయెను! అతఁడీమెను రాణికేలయర్పించి యుండును?

వసు—(రహస్యముగా) బాభ్రవ్యా! ఈపోలికయు వసంతకుని కంఠము నందలి రత్నమాలయు నీమె సాగరమునుండి దొరకుటయు విచారింపఁగా నీమె సింహళేశ్వరపుత్రికయైన రత్నావళియయినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. (అని సమీపమునకు వెళ్ళి బిగ్గఱగా) అమ్మా! రత్నావళీ! రాజపుత్రీ! నీవిటువంటి యవస్థను పొంది యున్నావా?

సాగ—(వసుభూతినిజూచి కన్నీటితో) అయ్యో! మంత్రీ! వసుభూతీ!

వసు—హా! చెడితిని! నేను మందభాగ్యుఁడను. (అని భూమిమీఁదపడుచున్నాఁడు.)

సాగ—హా! మందభాగ్యురాలనయిన నేను చెడితిని. హా తండ్రీ! హా తల్లీ! మీరెక్కడనున్నారు? నామాటకుమాఱుపలుకరు. (అనిసంతాపించుచు మూర్ఛపోవుచున్నది.)

వాస—(తొట్రుపాటుతో) బాభ్రవ్యా! ఈమె నాతోఁబుట్టినపడుచైన రత్నావళియా?

బాభ్ర—అవును. ఈమె నీచెల్లెలే.

వాస—(రత్నావళిని గౌఁగిలించుకొని) సోదరీ! ఊఱడుము; ఊఱడుము.

రాజు—ఏమీ! గొప్పవంశమునందుఁబుట్టిన సింహళేశ్వరుఁడయిన విక్రమబాహుని కూఁతురాయీమె?

వసం—(తనలో) రత్నమాలనుజూచినప్పు డిటువంటిరత్నమాల సామాన్యజనుల కుండదని నేను మొట్టమొదటనే తెలిసికొన్నాఁడను.

వసు—రాజపుత్రీ! ఊఱటపొందుము. ఊఱటపొందుము. పెద్దదయిన నీయప్ప నీకొఱకు దుఃఖించుచున్నది; ఆమె నాలింగనము చేసికొమ్ము.

రత్నా—(ఊఱడిల్లి క్రిందిచూపున రాజునుజూచి తనలో) నేనపరాధముచేసియున్న దానను గనుక దేవికి ముఖమును చూపఁజాలకున్నాను.

(అని యధోముఖి యగుచున్నది)

వాస—(బాహువులు సాఁచికన్నీటితో) రమ్ము. అతినిష్ఠురురాలనైన నాప్రియసోదరీ! ఈ లాగున వచ్చి నీస్నేహము గనఁబఱుపుము. (అని కంఠమును కౌఁగిలించుట నటించి, రాజుతో రహస్యముగా) ప్రాణేశ్వరా! నేనుచేసిన క్రూరకృత్యముచేత నాకు సిగ్గగుచున్నది. కాఁబట్టి యీమెయీబంధమును శీఘ్రముగా విడిపింపుము.

రాజు—(సంతోషముతో) దేవిచెప్పినట్లు చేసెదను. (అని సాగరికకట్లువిప్పుచున్నాఁడు)

వాస—ప్రాణేశ్వరా! మంత్రియైనయౌగంధరాయణుఁడే నన్నింతకాలము క్రూరురాలి నిగాఁజేసినాఁడు. అతఁడు నిజము తెలిసినవాఁడయ్యును చెప్పినవాఁడు కాఁడు.

(అప్పుడు యౌగంధరాయణుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

యౌగ— ఉ. నావచనంబునంగలిగె నాథువియోగము రాణికింతయున్;
దేవికిసంభవించు సవతింగనుదుఃఖము; నందుచేతనే
త్మ్ునరుఁడొందు సర్వమహి; మన్ననసేయనెవచ్చు దేవి స
న్నావిధమయ్యు నాదు మొగమా పెకుఁ జూపఁగ లజ్జయయ్యెడున్.

అట్లు కాకపోయిన మతియేమిచేయను? నిశ్శంకముగా కార్యనిర్వహణము చేయువాఁడు మాననీయులయెడలసహిత మిటువంటి స్వామిభక్తివిరోధమును నెఱపనేవలయును. (చూచి) అదె మహారాజుగారు. సన్నిధికివెళ్లెదను. (సమీపించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! దేవరవారికి నివేదింపకుండఁ జేసిన కార్యమునకయి నన్నుక్షమింపుఁడు. (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

రాజు— మాకు నివేదింపకుండ నీవేకార్యము జేసితివి?

యౌగం— దేవరవారు పీఠమును పరిగ్రహింపుఁడు. సమస్తమును విజ్ఞాపనము చేసెదను.

[రాజుతోఁగూడ నందఱును దమతమ స్థానములఁగూరుచున్నారు.]

యౌగం— దేవా! వినుఁడు. ఈమె సింహళదేశాధీశ్వరునికొమార్తె. ఈమెను పాణిగ్రహణము చేసికొన్నవాఁడు సార్వభౌముఁడగునని యొకసిద్ధునివలన నెఱిఁగి యాతని వచనమునందలి నమ్మకముచేత నేను పలుమాఱు దేవరవారికీమెనిమ్మని సింహళేశ్వరుని ప్రార్థించినను వాసవదత్తాదేవికి మనోవ్యథకలుగునని యాతఁడిచ్చినవాఁడుకాఁడు.

రాజు— తరువాత నేమిజరిగినది?

యౌగం— (లజ్జతో) అప్పుడు లావణకమున దేవి కాలిపోయినదని ప్రవాదము కలిగించి యాతనిసమ్ముఖమునకు బాభ్రవ్యుఁ బంపినాఁడను.

రాజు—యౌగంధరాయణా! తరువాతిసంగతి మేమువిన్నారము. ఏమియాలోచించి యీమెను దేవిగారి కొప్పగించినావు?

వసం—మిత్రుఁడా! ఈతఁడు చెప్పకయే యీతని యభిప్రాయము నాకు తెలిసినది ఈమె యంతఃపురమున నుండినయో మీరంతఃపురమునకు వెళ్ళినప్పుడు మీకు సులభముగా కనఁబడునని.

రాజు—యౌగంధరాయణా! వసంతకుఁడు నీయభిప్రాయమును తిన్నగా గ్రహించినాఁడా?

యౌగం—దేవరవారన్నట్టే.

రాజు—ఐంద్రజాలికుని కృత్యముసహితము నీపనియేయని తలఁచెదను.

యౌగం—అట్లుగాకపోయినయెడల, అంతఃపురమున బంధింపఁబడియున్న యీమెకు దేవరవారి సందర్శనమెట్లుకలుగును? ఈమెకనఁబడకున్న వసుభూతి యీమె నెట్లానవాలు పట్టఁగలుగును? (నవ్వుచు) ఇప్పుడు సంగతి తెలిసినదిగనుక, ఇఁకమీఁద చెల్లెలివిషయమయి యేమి జరుగవలయునో యిప్పుడు దేవి నిర్ణయింప వలసియున్నది.

వాస—(చిఱునవ్వుతో) అయ్యా! అమాత్యా! రత్నావళిని రాజుగారికిమ్మని స్పష్టముగానే చెప్పరాదా?

వస—అమ్మా! మంత్రియభిప్రాయమును సరిగా కనిపెట్టినావు.

వాస—(చేతులుసాఁచి) రమ్మా. రత్నావళీ! రమ్మా. ఇప్పుడు నాతోడఁబుట్టిన దానవయినందుకు తగినట్లుకమ్మా. (అని రత్నావళిని తననగలతో నలంకరించి చేయి పట్టుకొని రాజుదగ్గఱకువెళ్ళి) దేవా! ఈరత్నావళిని ప్రతిగ్రహింపుము.

రాజు—(సంతోషముతో చేతులుసాఁచి) దేవిగారి ప్రసాదము నెవరు మన్నింపకుందురు? (అని సాగరికను పరిగ్రహించుచున్నాఁడు.)

వాస—ప్రాణేశ్వరా! ఈమెబంధువులు దూరమున నున్నవారు; కాఁబట్టి యీమె తన బంధుబృందము నెప్పుడును తలఁపకుండునట్లుగా నీమెవిషయమున నడుచుకొమ్మా.

రాజు—దేవి యాజ్ఞాపించినట్లే నడుచుకొనెదను.

వసం—(సంతోషముతో నృత్యముచేయుచు) ఇహీహీ! ఓహో! దేవరకు జయమగుఁగాక! భూమండలమంతయు నిప్పుడు నాప్రియమిత్రునియొక్క హస్తగతమైనది.

వసు—రాజపుత్రీ! వాసవదత్తాదేవికి నమస్కారముచేసి గౌరవింపుము.

రత్నా—(అట్లు కారము చేయుచున్నది.)

బాభ్ర—(వాసవదత్తనుగూర్చి) దేవీశబ్దధారణమునకు నీవే తగినదానవు.

వాస—(రత్నావళిని కౌఁగిలించుకొని దేవీశబ్దముచేత ప్రసాదము జూపుచున్నది.)

బాభ్ర — నేను పడ్డశ్రమ యంతయు నిప్పుడు సఫలమయినది.

యౌగం — దేవా! నేను దేవర కింకను నేమిప్రియము చేయవలెనో సెలవిండు.

రాజు — ఇది గాక యింకను బ్రియమేమిగలదు?

ఉ. విక్రమబాహుతో నొదవె వియ్యము; రాజ్యమునన్ లభించె; భూ
చక్రము చేపడం దొరకె సాగరికాపతి సార్వభూమియై;
యీక్రియఁజెల్లెలిం బడసి యెంతయు మోదముఁజెందె రాణి; ని
ర్వక్రతఁ గోసలుల్ కడుఁబరాజితులైరి, మఱేమికోరుదున్?

అయినను,

పంచపాది.

గీ. వసుధ సస్యాఢ్య యగుఁగాక! వాసవుండు
వాన లిచ్చుఁగాక! సదనుష్ఠానములను
ద్విజులు తనియింపుదురుగాక త్రిభువనముల!
సుఖమగునుగాక సతతంబు సుజనతతికి!
దుర్జనకఠోరభాషలు దొలఁగుఁగాక!

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

సంపూర్ణము.

60

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPCA|129|3|49
పుస్తకం పేరు	[illegible]
తారీఖు	29/10/24
ముందు అట్ట	NO
వెనుక అట్ట	NO
మొత్తం పేజీలు	65
పెద్ద సైజు పేజీలు	NO
ఖాళీ పేజీలు	II, 60
లేని పేజీలు	NO
తయారు చేసినది	Sowmya
పేజీలు విడదీసినది	Sowmya
స్కాన్ చేసినది	S.Lukshmi
పరీక్ష చేసినది	SANDHYA
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good